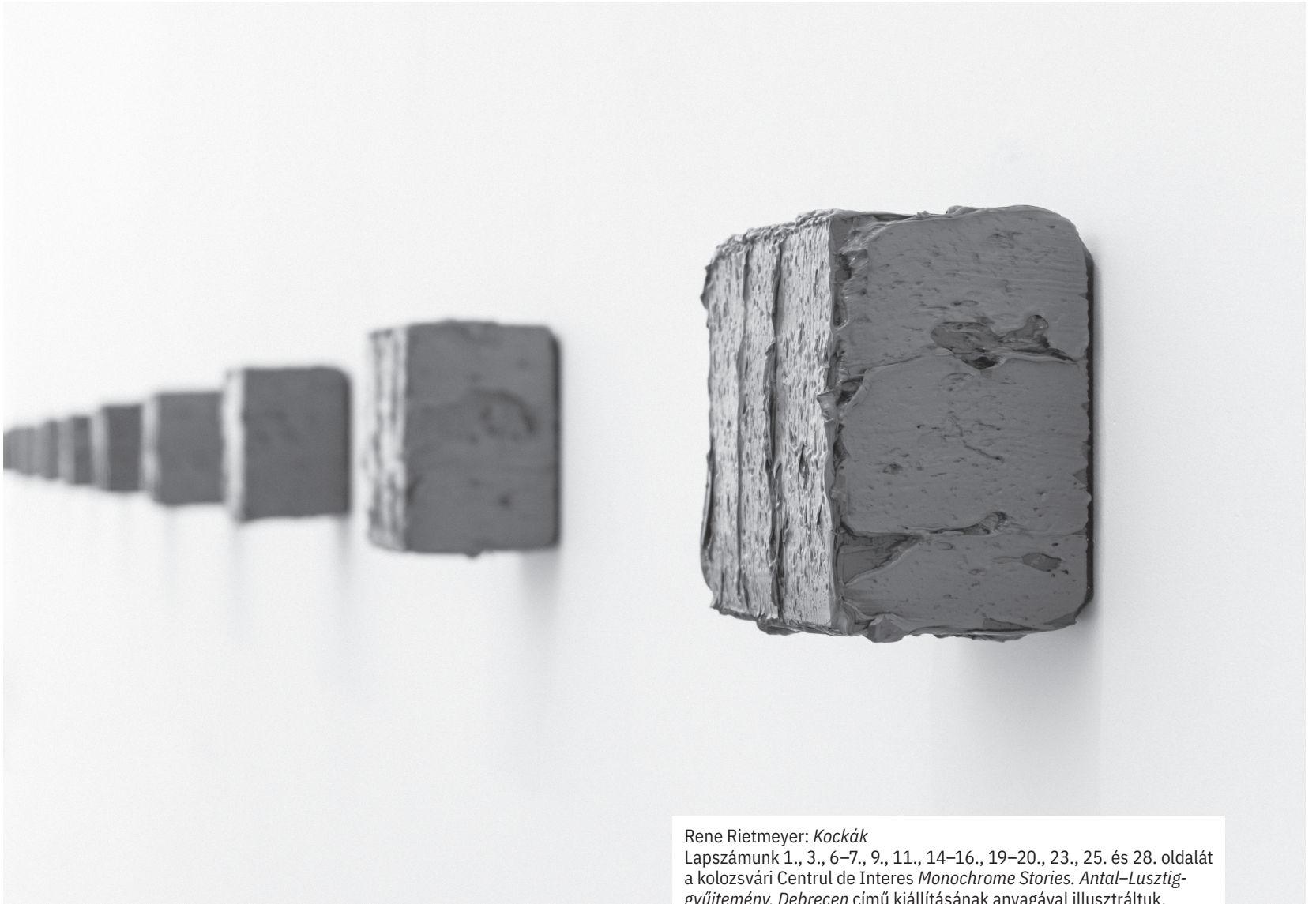

helikon

„szedjék szét a költői képeket”

2022 01

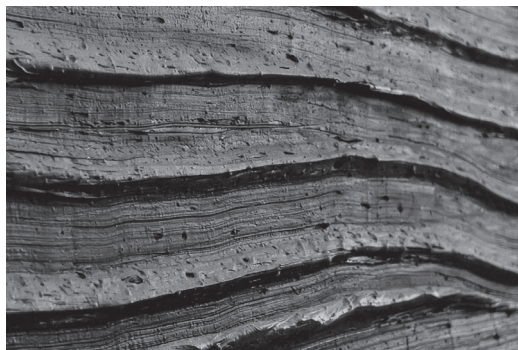
XXXIII. ÉVFOLYAM
2022. 01. (831.) SZÁM
JANUÁR 10.
ÁRA 4 LEJ | 400 FT
IRODALMI FOLYÓIRAT
MEGJELENIK KÉTSZER EGY
HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON

Rene Rietmeyer: *Kockák*
Lapszámunk 1., 3., 6–7., 9., 11., 14–16., 19–20., 23., 25. és 28. oldalát a kolozsvári Centrul de Interes *Monochrome Stories. Antal-Lusztig-
gyűjtemény, Debrecen* című kiállításának anyagával illusztráltuk.

Nehéz Közép-Európában szatírárt
nem írni
Interjú Tózsér Árpáddal 4

Magyary Ágnes
Felfalni Madridot 8

Carmen Elisabeth Puchianu
Patula nevet 18

PAVILON 420

Farkas Eszter versei **13**
Mina Decu versei **17**

KRITIKA

Patakfalvi Anita
„*Most anya apa*” **24**

Borsodi L. László: *Ha nem ragyog, Szóttlan, üres; Szerda, csütörtök, telik; Pusztulásig* (vers) **2.**

Karácsonyi Zsolt: *Szerkesztett téridő* **3.**

Nemes Attila: *Nehéz Közép-Európában szatírát nem írni*. Interjú Tózsér Árpád költővel, irodalomtörténésszel **4.**

Boda Edit: *Találkozások; Fűmadár, Sólepe, Dongák; Farkasszem* (versek) **7.**

Tar Károly: *A mindenségig* (esszé) **7.**

Magyary Ágnes: *Felfalni Madridot* (próza) **8.**

Fellinger Károly: *Felszabadulás; Séta; Emlékké* (vers) **11.**

Stellárium

Márton Evelin: *Hol vannak, akik már nincsenek?* (Dan Stanca *Robbanás* című könyvéről) **12.**

Pavilon 420

Farkas Eszter: *reggel; dél, este* (vers) **19.**

Kelemen Borostyán: *Amit nem lát a webkamera* (próza) **13.**

Mina Decu: *Kibontakozás. Száva Csanád fordításai* (vers) **17.**

Carmen Elisabeth Puchianu: *Patula nevet.*

Szenkovics Enikő fordítása (próza) **18.**

Varga Borbála: *az erőszak után* (vers) **20.**

Rusu Szidónia: *játék* (vers) **20.**

Kinematográf

Papp Attila Zsolt: *Egy történet, amit el kell mondani* (Paolo Sorrentino: *Isten keze*) **21.**

Theátrum

Dimény Patrícia: *Abszurd hatalom, komor kabaré* (Kolozsvári Állami Magyar Színház: *Hamlet*) **22.**

Kritika

Batiz-Kis-Bandi Réka: *Megbocsátás, avagy pótolni a pótolhatatlant; Patakfalvi Anita: „Most anya apa, a gyerek anya, és apa gyerek”* (Sztecey Szabolcs: *Plüssbolygó*) **23.**

Fülszöveg

Ádám Szilamér: *Utazás férfiak és városok közt* (Bakos Gyöngyi: *Nyolcszáz utca gyalog*)

Tankó Andrea: *Hiánykóborlások finn és magyar valóságokban* (Tomi Kontio: *A kutya, akit Macskának hívtak*) **26.**

Képregény

Vincze Ferenc, Csillag István: *Formátumváltás* **26.**

Amplitúdó

Jakabffy Tamás: *A megkésett Weinberg – vagy az ér(t)etlen 20. század* **27.**

Artefaktum

Dabóczi Géza: *A tiszta plaszticitás (érzékletesség) álomszerűsége* **28.**

TARTALOM

BORSODI L. LÁSZLÓ

1976, Csíkszereda.
Szülővárosában él.

Ha nem ragyog

(zoltárparafrázis 4.)

Egész nap téged kerestelek,
de nem találtam rád az utca zajában,
a boltok polcai között ténferegve,
sem a kiszolgálónők mosolyában.
Kerestelek, s nem leltem rád
a szaladgáló gyerekek zivajában,
ahogy repülnek a hintájukban,
vagy visítva suhannak a csúszdán.
Egész nap szorgosan figyeltem,
te vagy-e a szerelmes pár ölelésében,
s te szabad-e meg az öregasszony
lépteinek egyre tétovább ritmusát.
Kerestelek a meg-meglebbenő fűszálakon,
s néztem, te simogatod-e a sírokat,
átöleled-e a hazatérőket, az úton maradtakat,
súgsz-e valamit annak, ki örökre bánatos.
És eljött, végre itt az este, ágyam megvetve.
Csend van. Várlak, de ma már nem kutatlak.
Hagyom, hogy ennem, innom adj, betakarj,
s te engedd álmodnom: mindenben Te vagy.

Szóttlan, üres

(zoltárparafrázis 3.)

Kiengednélek magam előtt az ajtón,
a folyosón némán követnélek,
ha szembejönnél, vígan köszönnél.
Ha lenne időm rád, és leülnél velem,
türelmesen végighallgatnám szavaidat,
mondataid ívét magamban rögzíteném,
örökre megjegyezném arcod rezzenését,
szemed színén évekre elpihennék.
Engedném, ha néha boldog vagyok,
te is örülj velem, s titkaimat felfedném neked.
Ha bánthanak, hagynám, hogy vigasztalj:
megölelj, velem sírj hangosan, végül betakarj.
Ha ébrednék, s te újra nem lennél sehol,
tudnám, hogy itt voltál egészen, s hiába
menekülsz, magamra hagyva is tied vagyok.
Szóttlan lennék, engedékeny, üres. Mennék
utánad. Míg a parti sávban hiányod felragyog.

**Hagyom, hogy ennem, innom adj, betakarj,
s te engedd álmodnom: mindenben Te vagy.**

Szerda, csütörtök, telik

(zsoltárparafrázis 51.)

Nincs okod megbocsátani, még egyszer végignézni, ahogy tegnap, tegnapelőtt, vagy ahogy egy éve kezdődött, hogy elmagyarázd, amit már szótagonként tudok én is, nem látod értelmét, nem hiszed el, hogy mégis más lesz, belátod, elvárásaidnak mindig a fordítottja türemkedik elő, hogy jó szó, bölcsesség, intelem, fejsimogatás mit sem ér, s mivel tudod, hogy szavaim elégtelenek a jóvátételre, nincs mód számot adnom a bennem hömpölygő mocsárról, nem tudom még jelét sem adni, miért hallgatok, mit bánok, hogyan remélem tőled magamat, hogy visszatérjek hozzád, vagy végeérhetetlen zokogásban beismerjem, bizony, a játszma vesztesre áll, nem tudok szembenézni tükör által homályosan, és nem lehet megszökni innen, mi több, nincs ahová, hát maradnak a házak, az utcák, a fákat fújja a szél, az ég beton-szürke, és minden olyan sivár, már nem lüktet semmi bennem, szerda van, csütörtök, lényegtelen. Telik, hogy teljen. Ennyi. Te fordítsd el arcodat, már az is elég, ha rólam megfeledekszel.

Pusztulásig

(zsoltárparafrázis 58., 61.)

„az éjszakák sarában eltemetve,
hallod a némaságomat?”
(Pilinszky János)

Ha kiáltok, halld meg, ha szólítlak,
válaszolj, s hallgass végig türelmesen,
de ha nem akarok mondani semmit,
ne kérdezd, meddig még, miért nem!
Ha már a barátok mind szétpörögtek,
küldj látszatra adó, sunyi ellenséget,
és hagyd uralkodni a süketeket, bénákat,
akik nem ismerik fel a kígyóbűvölőt!
És ha nem találnék rá az atyai házra,
ne engedj magas sziklára másznom,
adj napra napot, majd csendes őszet,
adj betűt, szót – formát a pusztulásnak!

Rene Rietmeyer: Kockák – részlet

VERS

Szerkesztett tér-idő

Időszerű-e az időről beszélni? E kérdés megválaszolásának szükségszerű volta nem bukkan fel a szerkesztői munkaköri leírásokban. De a szerkesztő, míg a *Föld ismétlődő emlékeit* figyeli, igenis fontos része a műnek, a mindenkori óraműnek, amely a szerkesztet és a szerkesztett időt egyaránt kénytelen figyelni. A pontosan érzékelhető kéziratot és annak időbeni képlékenységét egyaránt tudja, azt is, hogy a „nem léphetsz kétszer ugyanabba a folyóba” nem érvényes a szerkesztői tevékenységre. A szerkesztő nem egyszer szerkeszti meg a szöveget, akár többször is. Erre utal a *Helikon* lapelődjének valamely szerkesztője által kimondott, azóta elhíresült mondat: „nem olvassuk, megszerkesztjük, közöljük”. E mondat villámosan cikázva világít rá, hogy a szerkesztés az irodalmon belül egy külön dimenzióba, egyszerre olvasás előtti és utáni állapotba történő belépést jelent, ahol, bármilyen furcsán hangzik, nem az olvasás primátusa a meghatározó, hanem inkább az olvashatóvá tételé. A publikációs felületet kiérdemlő szöveget a szerkesztő „tulajdonképpen” nem ismeri, olvasóként csak azt ismét elolvasva találkozik vele „igazán”.

A szerkesztő ezért *külön történelmi egység* – időtlen, időközön kívüli és mindeközben a lehető legkegyetlenebb módon időhöz kötött lény, leginkább egy óegyiptomi írnokhoz hasonló, aki általunk ismert formájában *csak ül és néz örökkön át*, mert immáron szoborként része a valóságnak, pedig nála mozgékonyabb elmét keveset találhatott az akkori időket megélő ember.

A szerkesztő *határokon jár örökké*. Két határt ismer és jár be unhatatlan utakon, a szerző és a saját határait.

A „megszerkesztjük” pengeéles világpereménél sok kézirat hull alá, néha a szerkesztő is alászáll a közöletlenségre ítélt szövegek poklába, de csak azért, hogy újult erővel láthasson neki a ténykedésnek, mely ideális esetben a távoli jövőbe küldi a szerző által kéziratformán beküldött művet, miközben az alászállás a szövegekhez való visszatérés, a megújulás lehetőségét rejti magában, adott lapfolyamon, folyóirat-irodalmon belül is.

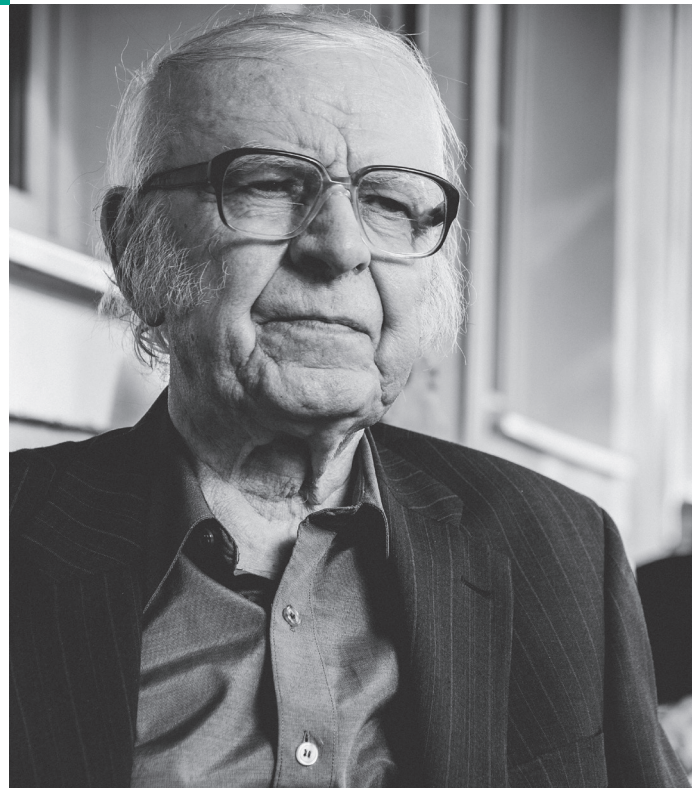
Olykor az „időközön túli szerkesztő” felnezi, és tapasztalja: a szerkesztett anyag, például az első januári *Helikon*ban, immáron huszonnyolc oldalon jelenik meg, más papíron, új lapterv szerkezeti elemeivel körbevetten. Nem első ilyenét változás ez a lap több mint három évtizedében. Miközben a szerkesztői ténykedésnek teret adó hely, a Szerkesztőség különös ívet ír le a kolozsvári térben és időben. A Régi polgármesteri hivatal mellől indul a „szerk” története, majd a Nagyszamos utca után a Kálvin utca és a Jászai Mari út következnek, hogy néhány hete immár: az Új, a tornyosabb polgármesteri hivatal mellett működjön – régi és új szerzők, szerkesztők, olvasók örömeire, önmagukra visszakacsintó terek és idők körében.

(A fenti írásban Kós Károly-, Nemes Nagy Ágnes- és Szilágyi Domokos-idézetekre lelhet az olvasó.)

Nehéz Közép-Európában szatírát nem írni

INTERJÚ

TŐZSÉR ÁRPÁD KÖLTŐVEL,
IRODALOMTÖRTÉNÉSSZEL

Fotó: Magyar Napló/Vadócz Dávid

Tudja-e, hogy mely könyvbe (a 723. oldal aljára) és miként került a neve, Török Sophie és Trakl közé?

— Én természetesen tudom, és örülök neki, hogy Ön is tudja, mert ez azt jelzi, hogy 1998-ban, az *Élet és Irodalomban* olvasták néhányan Esterházy Péter írását Cselényi Lászlóról és jómagamról, amelyben a jeles író egyebek között arra kéri a *Bevezetés a szépirodalomba* c. műve olvasóit, hogy a mű „névmutatójába”, az említett két irodalmi nagyság közé, utólagosan, írják be az én nevemet is.

Nem túlságosan szimbolikus ez az „utólagosság” a felvidéki magyarság irodalmára nézve, s a Tózsér-féle irodalomra nézve különösen?

— Általában a magyarországi írók, irodalmi fórumok és a szlovákiai magyar irodalom viszonyát tekintve talán igen, de konkrétan a nevezett „névmutató” esetében nem hiszem, mert most hirtelenjében megszámláltam, hány szlovákiai magyar író neve szerepel a tengernyi név (a világirodalom szinte valamennyi szerzője) között, és éppen tízet találtam, s ez nem kevés. Főleg akkor nem, ha a tíz között valóban minden akkori (1986-ban vagyunk) jelesebb szlovákiai szerző ott van. Hogy az én nevem akkor miért maradt ki a felsorolásból, azt persze nem tudom, de nem is érdekel különösebben, mert ez a névsor nem egy komoly névmutató (a fentebbi idézőjel a „névmutató” kifejezés mellett ezt akarja kifejezni), inkább csak azt jelzi, hogy Esterházy Péter mintegy a világirodalom és írásbeliség továbbírójának tartotta magát. (Egyébként, zárójelben jegyzem meg, hogy maga Esterházy Péter a nevem kihagyását a jelzett írásában „súlyos tollhibának” nevezi.)

Térjünk rá hát az irodalomtörténetre! Tanulmányai, esszéi közt nagyon sok az irodalomtörténeti helyreigazítás, pontosítás, árnyalás. Az egyikben bebizonyítja, hogy Baróti Szabó Dávid *Egy ledőlt diófához* című verse nem elsősorban nemzetgyászoló allegorikus mű, a másikban Madách ma már csaknem ismeretlen *Civilizátoráról* értekezik, a harmadikban Arany János művészetét meglepően az Arany-kortárs Dosztojevszkijével és Baudelaire-ével veti össze. Valóban ilyen sok a pontatlanság, sőt tévedés az irodalomtörténetünkben?

— Az irodalomtörténet nem szentírás, időről időre változik, a különböző korok rendszerint magukhoz alakítják, de saját ízlésükhöz, stílusiskolájukhoz alakíthatják maguk az irodalomtörténetészek is (főleg ha egyúttal ők maguk is alkotók). Utolsó (egészen friss) iskola-példája az ilyen szubjektív irodalomtörténetnek Háy János *Kik vagyatok ti?* című, sajátos műve. Én persze távolról sem ilyen szélsőségesen saját bejáratú irodalomtörténetet kívántam és kívánok művelni, s ha az irodalomtörténeti írásaim szemlélete és állításai mégis sokban eltérnek a hivatalostól, akkor annak az oka leginkább a mű-

veknek és szerzőknek a megszokottól eltérő történelmi és irodalmi tényekkel, adatokkal való szembesítése. Például az Ön által is említett *Egy ledőlt diófához* az irodalomtörténeteink valóban máig úgy tárgyalják, mint a 18. század végi nemesi ellenállás egyik jellemző programversét, holott a szövegmikroanalízis pontosan kimutatja, hogy Baróti Szabó nem is annyira a nemzeti arculat és függetlenség elvesztését siratja versében, hanem inkább a felvilágosodás vallás- és egyházellenességét s a szerzetesrendek megszüntetését kárhoztatja.

Tervez-e további ilyen kutatásokat? Van-e, akinek életművét vagy annak egyes aspektusait még szeretné feldolgozni?

— Én körülbelül húsz évig régi magyar irodalmat adtam elő a pozsonyi és a nyitrai magyar tanszékeken, s a *Vagyonos apáinkban* szereplő ilyen jellegű tanulmányaim eredetileg (persze sokkal vázlatosabban) előadásokként hangzottak el. S mivel az egyetemi előadók részletesebben és alaposabban rendszerint csak kutatásaik éppen aktuális tárgyairól beszélnek, másokat csak megemlítenek, így nagyon sok még az adósságom, amit úgy is lehet értelmezni, hogy tervem van bőségesen, csak – mivel a rossz nyelvek szerint ebben az esztendőben betöltöttem a nyolcvanhatodik életévemet – az időm egyre kevesebb. S ezt a dilemmát aztán úgy oldom meg, hogy az ilyenfajta terveimből is verseket csinállok. Azokhoz nem kell hosszú hetekig, hónapokig az egyetemi könyvtárban üldögelni. De azért nemrég, mikor a *Vagyonos apáink* anyagát összeállítottam, s feltűnt, hogy a régi magyar irodalom nagyjai közül milyen szemszúróan hiányzik Zrínyi Miklós, nekirugaszkodtam az egykori kézírásos egyetemi jegyzeteim tanulmányozásának, s készítettem belőlük egy olyan-amilyen Zrínyi-dolgozatot.

A napló szerintem az irodalom őstojása. Mindenki naplót ír, csak valaki versnek, másvalaki novellának, megint másvalaki drámának nevezi művét. De a legszembetűnőbben, sőt tüntetően a napló műfaja vallja be és vállalja ezt a személyességet. S végletesen elszemélytelenedett irodalmunkban éppen emiatt a személyessége miatt bír különös fontossággal.

A Nemzet Művésze címmel kitüntetett, Kossuth- és József Attila-díjas szlovákiai magyar költő, író, kritikus, irodalomtörténész, műfordító. Gömörpéterfalán született 1935-ben. 1954-ben érettségizett a komáromi gimnáziumban. 1960-ban magyar–szlovák szakos tanári oklevelet szerzett a pozsonyi pedagógiai főiskolán. 1960–1965 között *A Hét*, 1965–1971 között az *Irodalmi Szemle* szerkesztője, 1992–1996 között főszerkesztője. 1971–1976 között a nyitrai pedagógiai főiskola magyar nyelv és irodalom tanszékén tanított. 1976–1991 között a pozsonyi Madách Könyvkiadó szlovák fordítási-irodalmi szerkesztőségének vezetője, 2002 óta szerkesztője. 1991–2002 között a Komensky Egyetemen kutatót és tanított. 1998–1999-ben a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának elnöke. A Magyar Művészeti Akadémia, a Magyar Írószövetség, a Szépirok Társasága tagja, 2019-ben a Digitális Irodalmi Akadémia tagjává választották. A közelmúltban két irodalomtörténeti és kritikai irányultságú kötete is megjelent (*A lélek hossza*, Gondolat Kiadó, 2020; *Vagyonos apáink*, Magyar Napló Kiadó, 2021), az interjú ezért munkásságának elsősorban erre a vonatkozására fókuszál.

Nem lehet nem észrevenni, hogy vizsgálódásai tárgyául elsősorban szoltereket, összehasonlíthatatlanokat, géniuszokat választ. Miért csak őket? Mi lesz így a kismesterekkel? Elég, ha a szlovákiai magyar irodalomról korábban megfogalmazott gondolataira utalunk, például a *Vita és vallomás c.* interjúkötetben: „vajon miért nem adott a szlovákiai magyar irodalom az elmúlt hatvan esztendő során egyetlen nagy tehetséget sem az egyetemes magyar irodalomnak?” Tegyük fel, hogy így van, de akkor ez azt jelenti, hogy a szlovákiai magyar irodalomról nem kell írni?

Fortélyos fogalmazás, de van benne rendszer! Az említett interjú 1980-ban született, s azóta kicsit már másként tekintek a kérdésre s a helyzet is más. 1997-ben például a nagydoktorimat egy olyan szakdolgozattal védtem meg, amely Duba Gyula, Cselényi László és Grendel Lajos munkásságáról szól, s a három jelenkori szerzőnket a huszadik század utolsó negyede egyetemes magyar irodalmának jelentős alkotóiként tárgyalja. A huszonegyedik század első negyedében pedig már újabb fontos alkotóink tagolódtak be a jelenkori magyar irodalomba. Ezek közül itt csak a legjelentősebb kettőnek, Németh Zoltánnak és Cseh Zoltánnak a nevét említeném meg. Ami pedig az irodalomtörténeti kismestereket illeti: nem vitatom a helyüket és jelentőségüket, lehet, hogy néhányat közülük holnap vagy holnapután már a nagyok között fognak emlegetni, ez sokszor csak megítélés dolga. Engem abban, hogy kiről írok vagy nem írok, nem a „nagyosság” vagy „kicsiség” szempontja vezérel, hanem az, hogy egy mű vagy egy életmű mennyire jelent számomra megoldandó problémát. Amadé Lászlót vagy akár Baróti Szabó Dávidot nemigen sorolnám a „géniuszok” közé, mégis terjedelmes dolgozatokban foglalkoztam velük: az elsöben olyan mai formai aktualitásokat véltem felfedezni, amelyekről az irodalomtörténeteink nem szólnak, a másodiknak pedig a már említett egyetlen versét tettem irodalomelméleti, -történeti górcső alá.

Ha nem is sorolja a „géniuszok” közé, de Barótiról szólva így fogalmaz: „Költészetünk témáinak »civille« tételével Baróti Szabó csaknem annyira újító, mint az időmértékes verselés hazai elterjesztésével.” Amadé kapcsán pedig így: „... az ő dalaival (...) szűnik meg nálunk véglegesen a felező tizenkettesek, s az egyéb hosszú, epikus versformák uralma és unalma”. Mindkét költő az egykori Felvidéken született. Mintha a megújulás forrásai a Felvidéken erednének, amelyek aztán mások költészetében dagadnak folyóvá.

A hatvanas-hetvenes években volt egy álmunk (nekünk, néhány felvidéki írónak s főleg a délvidéki Bori Imrének): kisebbségi helyzetünk szükségéből erényt kovácsolva decentralizálni akartuk az egészségtelenül Budapest-centrikus magyar irodalmat, s afféle „kihelyezett centrummá” tenni Pozsonyt, Újvidéket és Kolozsvárt. Pontosabban az előbbi kettőt, mert Kolozsvár (illetve az egész

Erdély) mindig is bírt bizonyos önállósággal. Ennek a kihelyezett centrumnak a „forrásait” próbáltam én megkeresni és véltem megtalálni egykor Balassi Bálintban, Szenci Molnár Albertben, Amadé Lászlóban, Baróti Szabó Dávidban... és másokban. De a terv, sajnos, terv maradt. Az okok kutatása nagyon messzire vezetne, azért ettől most eltekintek. Annyit azért megjegyeznék, hogy a mostani meglátásaim szerint azok a bizonyos források és folyók nem apadtak el teljesen. A két háború közötti felvidéki vagy Felvidékről elszármazott írókat illetően elég csak Márai Sándor (Kassa), Kassák Lajos (Érsekújvár), Hamvas Béla (Eperjes, Pozsony), Palotai Boris (Kassa) és Komlós Aladár (Losonc) nevét felhozni bizonyítékként. A második világháború utáni felvidéki irodalomtörténeti periódust ilyen szempontból megítélni nem az én feladatom, hisz annak a periódusnak már magam is alkotó részese vagyok, de az előbbi válszómban említett három nevet itt meg kell ismételnem: Cselényi László a maga „makacs” avantgardizmusával, Duba Gyula a „népi irodalomnak” a megváltozott körülmények közötti továbbélésével és szintézisbe állításával, Grendel Lajos pedig a Márai-hagyományok megújításával jelent újat az említett irodalomtörténeti szakasz magyar irodalmában. Csak a felsorolt szerzőkről Budapesten esetleg nem is tudják, hogy felvidéki származásúak. Nem úgy, mint ahogy például Tamási Áronról és Kós Károlyról vagy Szilágyi Domokosról és Bodor Ádámról mindenki tudja, hogy erdélyiek. Vajon miért van ez így?

Ön a naplókönyveiről is ismert. Segítheti az irodalmi utókort a napló mint műforma a helyes véleményalkotásban? Miért fontos ma a napló műfaja?

A napló szerintem az irodalom őstojása. Mindenki naplót ír, csak valaki versnek, másvalaki novellának, megint másvalaki drámának nevezi művét. De a legszembetűnőbbben, sőt tűntetően a napló műfaja vallja be és vállalja ezt a személyességet. S végletesen elszemélytelenedett irodalmunkban éppen emiatt a személyesség miatt bír különös fontossággal. Kár, hogy olyan kevesen művelik a műfajt. De a különböző világirodalmi irányzatokhoz igazodva tulajdonképpen az én naplókönyveim sem hagyományos naplók már, hanem amennyiben az egykori hiteles naplófeljegyzéseim mai átiratai s így bizonyos értelemben reflexiók is az egykori énemre és annak tetteire, annyiban naplókönyveim hat kötete együtt inkább valamiféle autofikciós önéletrajzi regény. (Lásd a mintát, Roland Barthes önéletrajzi regényét, amelynek már a címe is beszédes: *Roland Barthes Roland Barthes-ról*.) S hogy segíthet-e a napló az irodalomról való véleményalkotásban? Hát amennyiben az író naplója általában olvasónapló is, s az irodalomelmélészek objektív, de inkább csak szárazon zörgő elemzéseitől eltérően a tetszik-nem tetszik véleményt is tartalmazza, annyiban a gyalog irodalomfogyasztónak bizonyára segít a tájékozódásban.

Az intertextualitás, a hermeneutika kifejezések, Foucault és Gadamer és más filozófusok neve többször feltűnik írásaiban. Azonban nem minden esetben egyértelmű a hozzájuk fűződő viszonya. Néha – főleg ha Foucault-ról ír – egyfajta ironiát is vélek kihallani a szavaiból. Tévedek?

Nem, nem téved. Foucault-t én, képletesen szólva, inkább költőnek tartom, mint filozófusnak. Mindig eredeti és érdekes, amit mond, de tele van önellentmondással, sokszor ugyanazzal a szájjal tagadja is, amit állít. (Konkrétan az intertextualitással tudtommal keveset foglalkozott, s így abból nem tudok ide vonatkozó példát felhozni, de mondjuk egyik mondatában az ember eltűnéséről beszél, a másikban meg már valami emberi Önkultúra építéséről. Könyörgöm, ki építi az „emberi Önkultúrát”, ha már az ember eltűnt?) Állításaiból sokszor többet tudunk meg magáról a szerzőről, azaz Foucault meglehetősen ellentmondásos, hogy ne mondjam, lépten-nyomon provokáló személyéről és személyiségéről (például homoszexualitásáról), mint arról, amit állít. Röviden: nem tudja magától a filozófia objektivitásáig távolítani a tárgyát, „filozófiája” inkább öngazolás, mintsem filozófia. Ellenpéldája épp a hermeneuta Gadamer lehetne, aki majdnem kétszer olyan idős (102 éves) volt, mikor meghalt, mint az aránylag fiatalon (57 évesen) elhunyt Foucault, de filozófiájából arra sem tudnánk következtetni, hogy volt-e családja vagy agglegényként halt meg.

Személyes találkozáson a megmaradás esélyeit illetően szomorú jövőt jósolt a pozsonyi s a felvidéki magyarságnak. Ugyanakkor mintha épp ennek a földnek az irodalomtörténetét szeretné megteremteni, s jelentőségének megfelelően elhelyezni a magyarság kulturális térképén.

► 6.

► 5. **Sírfelirat, a remény palackpostája, vagy épp előhang készül az ön műhelyében egy hosszabb történethez?**

■ Bonyolult kérdés, amelyre nem lehet egy-két mondatban válaszolni, sőt amelyet talán nem is lehet megválaszolni, ha csak nem akarunk a jóslás hibájába esni. A szlovákiai magyarság megmaradásának nagyon sok összetevője van, s ezek az összetevők többnyire a történelem függvényei. De csak többnyire! Természetesen sok függ a saját akarásunktól, tevékenységünktől is. Egy biztos: 2000-től máig mintegy 100 ezerrel csökkent a felvidéki magyarok száma, azaz ma hozzávetőlegesen 450 ezren vagyunk. 1918-ban, a nagy fordulat évében az akkori Magyarország Szlovákia mai területének megfelelő északi megyéiben hozzávetőlegesen annyi magyar élt, mint ahány szlovák: nagyjából másfél millió. A trend tehát, sajnos, egyértelmű, s ilyen körülmények között az ember nem lehet optimista. Persze a pesszimizmus tétlenségének bűnébe sem eshetünk bele, nem dobhatjuk a lovak közé a gyeplőt, hogy menjen a kocsi, amerre akar. Az elmúlt tíz-tizenöt évben az irodalmunkban is furcsa dolgok történtek: sorra szűntek meg a magyar könyvkiadók, könyvesboltjaink, s Pozsonyban szinte teljesen megszűnt a magyar kulturális élet is. Nincs itt hely az okok elemzésére, csak egyre akarom felhívni a figyelmet a sok közül, egy teljesen új jelenségre: valamiképpen nem annyira elapad, hanem „elfolyik” az irodalmunk. Míg korábban Pozsonyban összpontosultak intézményeink és alkotóink, most a lapjainkat, könyveinket mintha valahol vonatokon vagy állandóan mozgásban levő autókban írnák és szerkesztenék. S egyik költőnk, mondjuk, Isztambulban él, a másik Pekingben, a harmadik Amszterdamban. Persze ennek a „kisebbségi globalizálódásnak” is megvannak az előnyei, de az intézményeinket illetően inkább a hátrányait érezzük. Summa summárum: tegye mindenki a legmagasabb fordulatszámra a maga dolgát: az irodalomtörténész

írjon irodalomtörténetet, a költő verset, az író regényt, az újságíró újságot. Hogy a létünk felmutatásával is segítsük a túlélésünket.

Ritkán látni nevetni, de alkotóként többen is írásművészete szerves részének tekintik az iróniát, a groteszket, a humort. Ez magából a megélt élethelyzetekből, a sajátos (sokszor abszurd) kelet-közép-európai létből adódik, vagy személyes adottság, belülről fakadó valami?

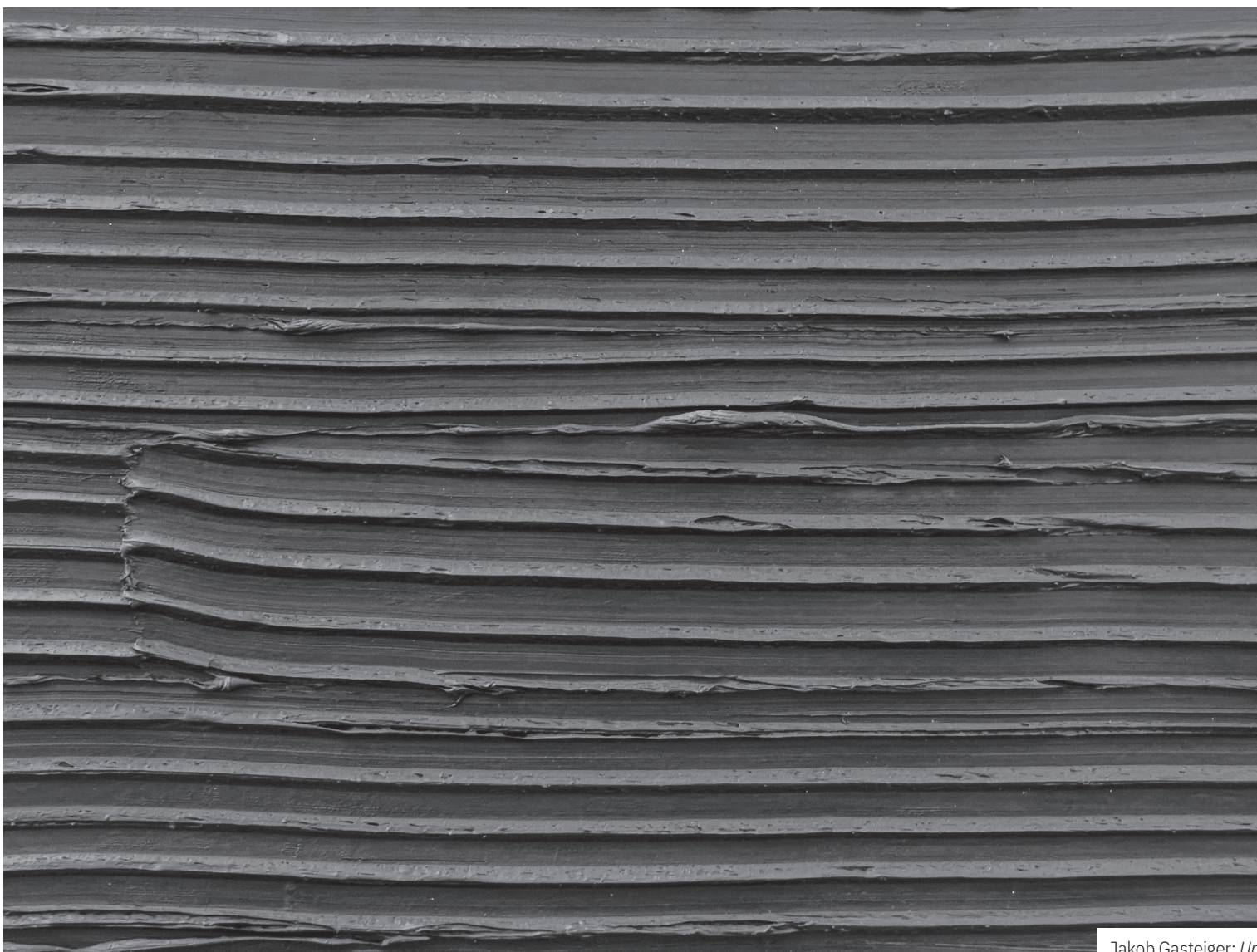
■ Azt hiszem, ez is, az is. Nehéz Közép-Európában szatírárt nem írni még az olyan alapjában véve sztoikus-flegmatikus embernek is, amilyen én vagyok. Igaz, szatirikus irodalomtörténetet à la Karinty még nem írtam, de ami késik, nem múlik. „Még csak” 86 éves vagyok.

Végezetül akkor egy személyes kérdés: a kor, az idősödés, miként hat a versek, a művek keletkezésére? Témaként biztosan hat.

■ Abban a nem szokványos helyzetben vagyok, hogy az idősödés témáját egyszerre élhetem meg és írhatom meg. Ez a helyzet pedig azért nem szokványos, mert az én koromban az írók már ritkán aktívak. (Persze vannak kivételek, de azok csak a szabályt erősítik.) Shakespeare 39 évesen írja meg a *Lear királyt*, Balzac 36 évesen a *Goriot apót* (a világirodalom legismertebb „öregjeit”). Nem biztos, hogy 80 éves korukban is (cirka ennyi volt Lear is, Goriot is, mikor meghalt) úgy írták volna meg hőseik öregségét, mint ahogy valóban megírták. Az öregség nem csak téma, az öregségnek stílusa is van, s erről a fiatal embernek csak sejtése lehet. Nekem, sajnos, már nem csak sejtésem van.

NEMES ATTILA

1972, Zalaegerszeg. Isaszegen él.

Jakob Gasteiger: *Untitled* – részlet

Találkozások

Kéményünkön gubbaszt egy kis kuvik,
feje búbján szél borzolta toll.
Azt hiszem, megfigyelem, pedig valójában
ő tart szemmel engemet.
Még gyíktáncról részegül a nyári fény.
Fehér vagyok, vagy szeretnék lenni,
óramű pontosságú eltűnés.

Nyeletlen, kék merőkanál kezemben,
drótot fotóztatok rá az éjszakai kertben.
Talán száz éve történt, épp egy vasárnap,
hogy először levest merítettek velem.
Most beleúsztatom a teliholdat, nyúlok is felé.
De zörren a pálmaliliom száraz levele.
Pocok lesz az. Vagy sün. Nyakam nyújtogatom.
Felm tart. Valami kerregéssel tarkított sziszegés.
Gyermek vagyok. Trappolok az ösvényen.
Elfelejtett szívdobbanások tajtékzó lovai.

Fűmadár

A fűmadár hangját a kígyó szülte,
a kígyó szülte harmat képben.
Bögyében fészkel az ifjúság,
örök világosságot hint a semmibe.

Sólepke

Fázik a szárnyalás,
sólepke pöttye,
hímporán őszi szél jött-e?

Dongák

Mi, dongák a világon?
Milongát táncolva
dongani erőnk szerint,
meglátni az ég
felfeküdt sebhelyeit:
a csillagokat.

Farkasszem

Nyitott ablak előtt álló köd,
bent szítal a házban, onnan néz kifelé.
A nyár pusztuló szerelme néz szembe véle,
deres hajában pár téglaszín krizantém.

A mindenségig

A vers emberiségre gyakorolt hatásáról miért éppen most mondanánk szép közhelyeket? Megint tél van, és olykor felemelt fejünket sűrűn beverjük az erkölctelenség szmogjának zúzmarás felhőibe, számolunk és összeszámolunk, krajcároknak örülünk, könnyes szemű édesanyánkat utánozva menekülünk a gondoktól. Ki olvas manapság minálunk verset?

Az iskola egyetlen rohanás: bele a fémporszagú életbe, a technikába, a számok, az elektronikus alkatrészek, a szerszámok csikorgó világába, mindennapi kenyerünk előteremtésének, tervezésnek, építésnek, jövőálmódásnak szédítő távlataiba. A tanulás éveit után kultúránk: csinnadrattás ünnepek sora, s aki egyébre is ráér, annak felejtő, pihentető olvasmányok, rágógumi-sorok és művek csendes feldarálása jelenti a művelődést. És közben gondolatok szállodnak körülöttünk, költői erőlködések is, hogy tartós, szíjas-ökörnyálként keringjenek és elállják vagy mutatják utunk, amelyen önmagunkhoz juthatunk. A generációként következő évszakok forgásában egyszerre van tavaszunk és telünk, érzelmes forró nyarunk és sok esőt permetező őszi. Vannak pillanatok, amikor úgy érezzük, már nem hasadhat tovább az atommag magja, a kvantumelmélet bedöglött, mint egy kiszáradt gépkocsi, a határozatlansági reláció hasba rúgta a filozófiát, jobb, ha a fizika marad a saját kaptafájánál, minden nyitott és ugyanakkor zárt, csak a költőnek van joga távoli asszociációkra. Amikor úgy érezzük, hogy nekünk befellegzett, akkor jöhet a költő. Mindig is jönnie kell. Zenével, szavak mágiájával, érzések kavalkádjával, értelmet találó értelemmel, csöndes nyári esőként reménykeltő simogatással.

Minden valódi verseskönyvünk ilyen. Tessék fellapozni, beleolvasni, végigmormolni, mint imádságot volt szokás, gondolatot lopni belőle, és cserélni isteni gondolatot.

A kritikusok szedjék szét a költői képeket, terítsék ki milliméter-papírra felvezethető grafikonokra minden értelemben mártott vers indukciós erőit. A költő barátai emeljék a költőt vállukra és hordozzák körül nagyrabecsülésük többhasábos fényében. Az egykori analfabéta tanfolyamok fejesei és a kötelezően tízéves iskolapadot koptatók, a csavarokat bűgyürgetők, a cipőfelsőrészt készítő, a tüzes vasat literrel mérők, a számítógépek előtt gürcölők, a mezőkön gépeiket dühösen ostorozók, az istállóban silószagban edzettek és az érettségivel jövőt álmódók, a hivatásuk mellett hajszállal elcsúszott értelmiségiek és az önmagukat másokért csontig égetők, a munkavállalók elbambított hordái, mindnyájan, akik törjük még anyanyelvünk szavait – tehát az olvasók – úgy vegyük kezünkbe a verseskönyveket, mint pontos méretre megmunkált lélekdarabokat, hogy cserealkatrészként bármikor használjuk majd megbicsaklott életünkben. Bizonyára szükségünk lesz egyikre-másikra. Az élet rendre kikoptatott belőlünk rosszat, de jót is: mindent.

Használati utasítás: szívünkkel olvassuk a verset. S ne szégyelljük, ha egy-egy szó, gondolat rögtön lelkünkbe illik. A belőlük felerősödő és elhalalkuló leitmotivumok bennünk zengő messa di voce kell, hogy legyenek olyan egyszerűen és magától értetődően, mint a lenni múlt és jövő ideje, mintha mindenkor minden tőlünk függne, minket szolgálna költői alázattal és kitárulkozással, és számon kért és szemükbe vágott, a közhelyig lerágott egyetlen igazságunk volna.

Judit Reigl: *Block Writing* – részlet

Felfalni Madridot

(részlet a *Madrid* című regényes útirajzból)

„...*muchas veces me finara de hambre...*”
(Lazarillo de Tormes)

Van, aki úgy véli, a *Gilgames* eposz óta három témája van az irodalomnak: a testi szerelem, az evés és a halál. Mindháromra jellemző: ha van, akkor az a baj, ha nincs, akkor meg az. Ha éhezés van, akkor Sancho Panzához hasonlóan fehér cipókról és kunkorodó kolbászokról ábrándozunk. Ha viszont bőség uralkodik, akkor zabálunk, mint a rómaiak, és a sarokba hányunk diszkrétén, mint valami alultáplált modell a párizsi divathétről – vagy oldalszalonnákat dobunk ki a kukába (amit, ha látna Sancho Panza, akkor sírva fakadna).

A spanyol irodalom nagy éhezője azért mégsem az elég jó súlyban lévő fegyverhordozó, hanem Lazarillo de Tormes, az árva, akinek a XVI. században nélkülözések és számos kaland során sikerül elsajátítania a társadalomban való érvényesülés csínját-bínját, és amint feljebb jut a ranglétrán, a jóllakottság érzését is megismeri. Az Aranyszázad sokaknak a gazdagságot és a pompát jelenti, míg másoknak nyomort, kéregetést és fekélyeket. Mert nincs olyan fényűzés, amely nem azt a szégyent akarná eltakarni, hogy az embernek nincs semmije.

A szerelem témája már szentéletű szerzők torkán is fennakadt, amikor szorgosan rótták a sorokat irodalmi és transzcendentális öntudatlanságban: így imádják Istent, meg úgy. Majd később jöhetnek a magyarázatok, hogy az *Énekek Éneke* a spirituális szerelem magasiskolája és nem holmi erotikus kilengés. Ezzel a problémával már a spanyol irodalomnak is szembe kellett néznie, amikor San Juan de la Cruz patthoz strófákban magasztalta az Urat. Kár, hogy költői eszközeit a mór erotikus költészetből merítette – nem is szeretete őt az egyház, ezért amikor csak tehették, bezárták valamilyen sötét és nedves börtönbe. Persze őket nem a poétikai fordulatok zavarták elsősorban – mert már akkoriban is inkább a költők olvastak verset (lásd Góngora és Quevedo lírai gyűlölködése) –, hanem azal nem tudtak megbékélni, hogy ez az izgága figura – valami sarutlan rend rongyos barátja – az evangéliumi egyszerűségről prédikál. De méltó bosszút állt rajta az utókor: holttestét két rendház között küldözgették, mert egyik rendház főnöke sem merete vállalni azt a kínos feladatot, hogy az egyház orra alá annyi borsot törő renitenst tisztességgel eltemesse.¹ Majd mindezek megkoronázásaként a puritán elveket valló és egyszerű életet élő szerzetes fölé rémséges barokk síremléket emeltek.

Savonarola is arra fakadt ki Firenzében, hogy mennyit esznek ezek a Mediciek. Közben meg a nép éheznek.

– Még egy kis töltött fácán, szűz lányok hajával díszítve – hajjal készségesen vacsoravendégeihez Lorenzo Medici –, esetleg sült malac gályarabok bal szemével, flambírozva? Báránycomb Savonarola heréivel?

Itt széles szájjal nevet Lorenzo. Majd kedélyesen hozzáteszi, hogy ez csak vicc, sajnos Savonarola heréit még nem tudja felszolgálni. Talán majd legközelebb. És int a zenészeknek, mielőtt a vendégei nagyon elfancsalodnának, hogy le kell mondaniuk ilyesfajta csemegekről. De az élet kegyetlen, és pár évvel később úgy égetik meg ezt az eretneket – aki nem átalotta az életmódjukat ostorozni –, hogy még egy előételnyi sem maradt belőle! Ennyit a puritánokról.

Lehet-e banálisabb az evésnél? Persze azt is kérdezhetnénk: van-e nevelésesebb a szerelemnél? Van-e nagyobb klisé, mint a halál? Talán az, amikor egy költő előre megérzi az elmúlását. *Egy gondolat bánt engemet, ágyban, párnák közt halni meg. Tarkólövés. – Így végzed hát te is. No me encontraron* (Nem találtak meg) – írja Lorca

1929-ben *A költő Nem Yorkban* című kötetében. És tényleg. Amikor évtizedek múlva a kutatók elmennek ahhoz a tömegsírhoz, ahova a gyanú szerint Lorcát eltemették, nem találják a költőt. Ezen mindenki nagyon meglepődik, ugyanis az irodalomtörténet mérget vett volna rá, hogy ott van. Egy magyarázat lehet csak: a család, még a kivégzést követően, titokban elhozatta a költő holttestét.

Kérdés, milyen esélyekkel indul egy költő az életben. Az ágytól a tömegsírig hosszú az út. Háromszázhatvankétezer metaforányi. Ha az megvan, akkor jön a vég. Csatatér, főbelövés vagy tarkólövés formájában. Ezért kell vigyázni a trópusokkal!

Egyik utazásomkor megemlékeztem, hogy Madridban mindig eszünk. Nem mintha én annyira tiltakoztam volna, de az egyik éjszaka a sokadik étkezés után – amelynek méltó megkoronázása a birsalmasajtós sajtjal volt –, azt hittem, hogy meg fogok halni, és rögtön eszembe jutott a *La grande bouffe* (*A nagy zabálás*) című francia film, amelyben négy középkorú, jómódú francia férfi elhatározza, hogy öngyilkosok lesznek, na de az önmegsemmisítésnek nem az akasztás, főbelövés és egyéb kispolgári formáját fogják választani, hanem inkább változatos és ínycenc ételekkel fogják halálra zabálni magukat. Azon az éjszakán én is úgy éreztem, hogy az ínycsökkentésbe fogok belehalni, és bár az én esetemben nem szuicid hajlamok játszottak közre, hanem inkább a mértéktelenség – a vége ugyanaz lesz.

Azon a napon a menü a következő volt (miután úgy déli tizenkettő felé kikecmeregtünk az utcára): a Puerta del Sol közelében szokásos madridi reggeli – *jamón serrano* és *chorrizo* egy bárban. Sajnos, azóta ez a hely már bezárt. Akkoriban még az egyik felében felvágottat lehetett venni, a másikban sajtokat és a harmadikban volt a bár, ahol a pultnál üldögélve fogyasztottuk el minden reggel ugyanazt.

A pincér megkérdezte, mit iszom. Tekintve, hogy reggel volt – legalábbis nekünk –, szerényen narancslevet kértem. Hatalmas megrokkonyodást okoztam, és a férfi közölte velem: a sonkához és a kolbászhoz barbárság narancslevet inni. Ijedten kértem, hogy akkor ő ajánljon valamit, így egy pohár Ribera de Duerót töltött nekem – sajnos már nem emlékszem, melyik fajtát, de száraz vörösbor volt. Jól be is rúgtam, szóval bekövetkezett az, amit el szerettem volna kerülni.

Innen öntudatosan haladtunk tovább Anával a Plaza Mayor felé, ahol éppen sonkafesztivál zajlott. Nem tudtunk róla. Különböző spanyol tájegységek mutatkoztak be a portékáikkal. Ezenkívül az árusok a sonkavágási tudományukkal is villogtak. A *jamón serranót* lehetővékonyra illik vágni, és ezt egy *jamonero* nevű eszköz segítségével lehet megtenni. A *jamonero* nem más, mint egy olyan szerkezet, ahova a sonka két végét óvatosan beillesztik, mint a húrokat a hegedűbe. Majd az így rögzített sonkát egy hatalmas késsel szeletelni kezdi az ügyes kezű sonkadaraboló. Ezt hegedülésnek hívják. A régi *jamonero*k természetesen fából készültek, de ma már ezüstösen csillogó acélból.

Ha már ott voltunk, nem lehetett nem megkóstolni valami különlegességet, mert hányszor van alkalma az embernek sonkafesztiválba botlani? Vásároltunk egy jó tányérnyi *jamón serranót*. Amikor elfogyasztottuk, akkor fedeztük fel, hogy a sarokban hagyományos spanyol süteményeket árulnak. Ott már azt sem tudtam, fiú vagyok-e, avagy lány. Szerencsére volt bennem annyi erkölcsi tartás, hogy nemet mondjak, pedig a *Tarta de Santiago* igencsak csábítóan nézett ki. A kerek formájú sütemény tetejét megszórik porcukorral, de középen szépen kirajzolódik Jakab apostol stilizált kettős keresztje. Santiago (magyarul Szent Jakab apostol), Spanyolország védőszentje a mórok ellen vívott háborúban számtalan alkalommal tett csodát. A sírhelyét többször is megtalálták a félszigeten, mivel egy középkori legenda szerint arrafele van eltemetve. Ennek a hiedelemnek és kultusznak köszönhetően épült meg Santiago de Compostelában a katedrális – feltételezve, hogy az apostol alatta nyugszik.

Mivel a sok sonkától és a vörösborától megrészegülve is csak túlszocializált bölcsészlány vagyok, hatalmas kísértést jelentett számomra a sütemény esztétikai és művelődéstörténeti vonzereje, de keményen álltam a sarat, és Ana unszolása ellenére sem ettem *Tarta de Santiagót*. Ezek után persze nagyon nehéz magyaráz-

Kérdés, milyen esélyekkel indul egy költő az életben.

Jakob Gasteiger: *Untitled* – részlet

ni, hogy a néhány száz méterrel arrébb található *San Miguel* piacon végül miért csábultam el. Ez Madrid legrégebbi piaca, ahol már a középkorban is árultak az emberek – igaz, akkor még nem fedett épületben. Itt Ana hosszadalmas gasztronómiai értekezés keretében kifejtette, hogy ennyi sonkára szükségszerű valami édeset enni, mert ha nem, nekünk annyi. Magam sem értem, de végül beadtam a derekamat. Logikus magyarázat nincs rá, talán csak annyit tudok felhozni mentségemre, hogy az az erkölcsi tartás, ami még megvolt bennem a Plaza Mayoron, a San Miguel fedett piac forgatagában felőrlődött, és már csak akarategyenge turistaként nézegettem az inycsiklandozó kínálatot. Tehát egy reménytelen guiri lett belőlem (a guiri, a nagy tudású Real Academia Española értelmező szótára szerint: külföldi turista). Tehát szerényen egy epres-málnás kosárkát kértem, de akkor már éreztem, el fogok ájulni. De az ember mindig többet bír, mint amit el tudna képzelni.

[...]

A Guinness Rekordok Könyve szerint a világ legrégebbi vendéglője a Botín² Madridban. Úgy kerülhetett be a jeles gyűjteménybe, hogy nem elég, hogy 1725-ben alapították, de azóta megszakítások nélkül ugyanazon a helyen működik anélkül, hogy a kinézete jelentősen megváltozott volna. Állítólag Goya is itt volt mosogatófiú tizenkilenc éves korában (1765-ben). Elképzelem a fiatal Goyát, amiért éppen nagyon dühös, mert nem vették fel a Spanyol Királyi Akadémiára, márpedig neki minden vágya, hogy végre festészetet tanuljon, ehelyett ott görnyedezik a dézsa felett és az edényeken áll bosszút. Pusztul is minden a keze alatt: repülnek a kések, törnek a tányér, koppannak a kupák. A tulajdonos elátkozza a megátalkodott kölyköt, és a fizetésének levonásával fenyegeti, mire az még felbőszültebben páholja a mosogatni valót – repkednek az edények és hullámokat vet a mosogatólé. Végül csak ki kellett rúgni Goyát, és évekkel később – amikor már a király és a hercegek kedvenc festője, a tulajdonos azzal henegett: nála érett művésszé a gyerek.

Hemingway könnyes szemmel emlékszik vissza az itt evett *cochinillo asadóra*, amelyhez lelki megindultságában három üveg Alta Rioja bort ivott meg. A *cochinillo asado* (sült malac) egy másik jellegzetes étke a madridi éttermeknek, mert erre fele nemcsak a főzelékszerű, hanem a sült dolgokat is kedvelik.

Catherine Deneuve-ről van egy kép a Botín vendéglőben. Nem tudom, mikor készült, de több filmet is forgatott Buñuellel. Többek között a *Tristanát* is, amelynek egyik felét Toledóban, a másikat Madridban vették fel – főszerepekben a híres francia színésznővel és Spanyolország első számú férfiszínészével: Fernando Reyjel. A *Tristana* Benito Pérez Galdós prózaíró hasonló című regényén alapszik. Adaptációnak tűlnék lenné nevezni. Buñuel szabadon használta az irodalmi alapanyagot, és a történetet saját ízléséhez és művészi megrögzöttségeihez igazította. Amúgy ez a harmadik Pérez Galdós-mű, amelyet Buñuel filmre vitt: a *Nazarín* és a *Viridiana* is Galdós regényein alapszik. A visszaemlékezésében Buñuel leírja, hogy egyszer meglátogatta az író, Don Benitót – ahogy mindenki hívta –, aki már nagyon öreg volt, szinte vak, pokrócokba burkolózva üldögélt a *brasero*³ mellett.

A regény abban a régi Madridban játszódik, ahol még villamos járt. Don Lope egy idősödő Don Juan, aki egész életét annak szentelte, hogy más férfiak lányait, feleségeit csábítsa. Egyik barátja árváját magához veszi, de mivel hősünk pragmatikus ember, nem sokat habozik, és szeretőjévé teszi a fiatal lányt. A kor erkölcsseit tekintve, a kissé szokatlanul hanyag morálnak eme megnyilvánulását így magyarázza a narrátor Don Lope szemszögéből: „Mégoly téves és bomlasztó elveit történelmi érvekkel támasztotta alá, melyekben az elmésség a szentségtöréssel vetekedett. Úgy vélekedett, hogy férfi-nő viszonyban nincs más törvény, csupán az anarchia, már ha az anarchia törvény egyáltalán; hogy a független szerelem elég, ha mindössze a saját belső szabályainak felel meg, semmi egyébnek, és ha a függetlenséget kívülről korlátozzák, akkor a faj silányabb, az emberiség vérbeli bősége pedig szegényebb lesz általa. Egészen bájos módon azt állapította meg, hogy a Tízparancsolatban mindazt, ami a peccata minuta cikkelyeire vonatkozik, Mózes utólag, pusztán politikai megfontolásból illesztette hozzá Isten művéhez;”⁴ majd azzal folytatja, hogy csak azért nem változtattak ezeken az elavult, okvetetlenkedő módon beillesztett törvényeken, csak azért nem távolították el azokat évszázadok alatt, mivel mindenki túl lusta volt hozzá.

A fiatal lány természetesen beleszeret egy fiatalemberbe, mert az sem sokat változott évszázadok alatt, miszerint a fiatal lányok – ki tudja, miért – mindig a fiatalemberet részesítik előnyben az idősödő férfiak helyett. Tehát Tristana beleszeret Horacióba, a festőbe, és boldog. Vagy legalábbis azt hiszi. Don Lope sejt valamit, de sokkal ravaszabb annál, hogy kispolgárian realista féltékenységi jelenetet rendezzen. Megjegyzem, az idő őt igazolja. Tehát a szerelem hatására Tristana rajzolni kezd, és rájön: nem ért semmihez. Márpedig, ha értene, akár önálló is lehetne. Ekkor kitalálja, festő lesz. Közben – részben Don Lope hatására – rájön, sohasem akar feleség lenni, mert a házasság nem neki való. Horacio, bár szerelmes és el van ragadtatva, valahol mélyen ott mocorog benne a kispolgár, és nem tetszik neki a lány emancipációja.

A mű 1892-ben jelent meg. Tristana sorsán keresztül számos kérdést boncolgat a regény, amelyet ma csak nőkérdésnek nevezünk. Mivel Tristana esélyei a tisztességes férjhez menéshez Don Lope csábítása miatt kútba estek, a lány – mint rendes úrilány, aki semmihez sem ért – végképp kiszolgáltatott helyzetbe kerül. A szövegben csak rabnóként utal rá nemcsak a narrátor, de Don Lope is. Tristana maga is ráeszmél helyzetére, miután a cselédlány felvilágosítja, milyen lehetőségei vannak egy nőnek – férjet találni (ettől hősnőnk elesett), színésznőnek állni (ez a regény második felében számára is felmerül mint lehetőség), és a harmadik az, amit még a cselédlány sem mer hangosan kimondani.

Pérez Galdóst nagyon foglalkoztatták a társadalmi és az emberi problémák. Akadémiai székfoglalóját is ezeknek a kérdéseknek szenteli. A nők helyzete is fontos témája, mert Madrid nem Párizs. Buñuel, amikor a fény városába érkezik a húszas években, döbbenten tapasztalja a párizsiak olyan magatartását, amelyben még életében nem volt része, sem Zaragozában –

► 10.

► 9. ahol felnőtt –, sem Madridban. Nem elég, hogy csak *les méthèques*⁵-nek hívták őket a franciák, a szórakozóhelyeken a nők csak úgy leültek a férfiak asztalához beszélgetni. Ilyesmi nem fordulhatott elő Madridban, mert magára valamit is adó nő nem jár azokra a helyekre, ahol irodalomról, politikáról vagy bármiről vitatkoznak a férfiak. A másik meglepő dolog, ami Madridban nem fordulhatott volna elő, Párizsban azonban igen: a párok csókolóztak az utcán, és ha ez nem lett volna elég, még együtt is élhettek az egyház áldása nélkül. Ég és föld Francia- és Spanyolország – konstatálja Buñuel. Később tudomást szerez arról, hogy az egyik szórakozóhelyen, ahová busás belépőjegy révén lehet bejutni, orgiákat szerveznek. Buñuel kevés pénzecskejéért rászánja erre a sok meglepetésekkel kecsegtető eseményre, mint Alíz Csodaországban, főleg ha azt is tekintetbe vesszük, hogy a filmrendező saját bevalása szerint a középkorban született (1900-ban), egy Zaragoza melletti kis faluban, és ez a középkoriasság az első világháborúig tartott Spanyolországban – Buñuel véleménye szerint. Ezt a jelenséget azzal magyarázza, hogy a társadalom mozdulatlanul és elszigetelten élt, amelyben jól elkülönültek egymástól a társadalmi rétegek: a dolgozók alárendelt helyzetben vannak, és mély tisztelettel veszik körbe a (feudális) urakat, akik a földeket birtokolják. Az élet horizontálisan és egyhangúan fejlődik, amely esetleges kihágásai fölött az egyház őrködik éberén. Buñuel végül nem jut be az orgiával kecsegtető helyre, szóval teljesen feleslegesen pazarolta el a pénzt.

Tehát nyugodtan kijelenthetjük, hogy ha a húszas években ekkora meglepetést okozott egy spanyol fiatalembernek a párizsi életmód, akkor a XIX. század vége még inkább kevés lehetőséggel kecsegtette a nőket.

Don Benito halála után derült fény arra, hogy titkos szerelmi kapcsolatot tartott fenn a kor egyik ismert írónőjével, Emilia Pardo Bazánnal. Emilia egy galíciai arisztokrata családban született 1851-ben, tizenhat évesen annak rendje és módja szerint férjhez adták, majd három gyereke született. A grófnő férje azt még elnézte, hogy a felesége francia regényeket olvas a rózsalugasban, de azt már nem, hogy ő maga is tollat ragad és írogatni kezd. Pardo Bazán grófnőt úgy tartja számon az irodalomtörténet, mint aki meghonosította spanyol földön a francia naturalizmust (*La cuestión palpitante* című esszéjében értekezik erről). Szóval amikor Emilia esszéi, regényei napvilágot látnak, a házassága tönkremegy. Mintha csak Hugonnai Vilma története lenne! Hugonnai szintén arisztokrata családban született 1847-ben Nagytétényben, és őt is férjhez adták egy jóvágású fiatalemberhez. Neki is született három gyereke, csak hogy ő nem francia regényeket olvasott a rózsalugasban, hanem a természettudományok érdekelték. Majd, amikor véletlenül megtudta, hogy Zürichben az orvosi egyetemre a nőket is felveszik, ha a férjük beleegyezik, Vilma rögtön elhatározta, hogy jelentkezni fog. A férj inkább vállalt volna egy fogházást, mint ezt, de végül megadta az engedélyét, bár nagyvonalúan egy árva petákokt sem adott a feleségének a tanulmányok elvégzésére. Vilma ennek ellenére elment Zürichbe, eladta az ékszereit és elvégezte az orvosi egyetemet.

Emilia Pardo Bazán és Hugonnai Vilma számos cikket írt a nők egyenjogúsításának ügyében. Vilma hosszasan küzdött a magyar hatóságokkal, hogy elismerjék a diplomáját, közben gyakorlatilag ápolónőként dolgozott. „Azt mondják, az orvosi állás nagyon nehéz, sok erőt és jó egészséget kíván. Nos, a nehézségek nem nagyobbak, mint a főszezoné; a bálók, színház, koncertek, társasági élet, a lármas zene éppen olyan mértékben megviselők, de nem nyújtanak megnyugvást a léleknek, mint az orvosi praxis.” Emilia grófnő – aki csak regényeivel és írásaival szerzett magának hírnevet vagy hírhedséget (nézőpont kérdése) – így ír: „A nők csak alapos és mindenre kiterjedő oktatás révén nyerhetik el a szabadságot, csak ez szabadíthatja ki őket abból az infantilis állapotból.”

Kettőjük közt talán csak az a különbség, hogy amíg Magyarországon Hugonnai Vilma el tud válni, majd később újabb házasságot kötni, addig Emilia Pardo Bazán grófnő álmodni sem merhetett ilyesmiről – Spanyolországban nem lehetett válni. Ezt a kérdést először a Második Köztársaság idején, 1932-ben rendezte az alkotmány, amelyet aztán 1939-ben semmisnek nyilvánítanak, és 1981-ig kell várni az úgynevezett Átmeneti Időszakig, amikortól Spanyolországban újra fel lehet törvényesen bontani a házasságot.

Jókai Mór és Gyulai Pál egyszer a nők helyzetének megítéléséről vitatkoztak. Gyulai úgy vélte: a nők gyámolításra szorulnak, nem boldogulnak egyedül és szükségük van a férfiak segítségére. Jókainak teljesen más tapasztalatai voltak a nőkkel kapcsolatban, hiszen édesanyja remekül boldogult a családi gazdaság irányításával, és Laborfalvi Róza sem tette egy gyámoltalan teremtés benyomását, hiszen vasmarokkal igazgatta a háztartást, nevelte a gyerekeket és

terrorizálta az író, azaz határozottan ösztökélte az alkotásra. Jókai Mór sok tekintetben megelőzte a korát, elég csak a *A jövő század regénye* című műre gondolnunk, ahol számos olyan, majd csak a XX. században megvalósuló technikai jelenségről ír, mint például a golyóálló mellény, mindenféle ágyúgolyók és repülni képes eszközök. Bizonyos helyeken egyenesen látnoknak bizonyul a szerző: „A huszadik század közepén túl nem unhatják többé magukat az emberek. A napnak minden óráját elfoglalja valami esemény, mely a szellemnek új izgalmat ad. Az emberek nem kártyáznak többé. Mulságból lehetetlen; ha minden negyedórában azzal zavarják fel, hogy »hallottad-e már, mi történt a múlt óra óta?«”

Egyik kedvenc Jókai-novellám az *I love you (Egy gyilkos nő vallomásaiból)*. Már maga a cím zavarba ejtően sokrétű. Először is: az angol nyelven. A XIX. század Magyarországa nem volt éppen anglofon, és ha már idegen nyelvek közül kellett volna választani, akkor talán a legalkalmasabb a francia lett volna, azért, mert a német a szerelemhez túl darabos. A gyilkos nő sem a XIX. századi nőideált testesíti meg, hiszen nem egy otthonülő házi tündér, aki szorgalmasan csipkét horgol, miközben a lábával a bölcsőben szunyókáló gyermekét ringatja. A gyilkos nő igencsak erős felütésére némi mentséget jelentene, ha kiderülne: az illető nő valamiféle nyomorult a csatornából, akit az élet kíméletlensége kényszerít alantas tettekre, esetleg utcalány; de Jókai merészet húz, és a novella elején megtudjuk, a főhős jó házból való úrilány. A XIX. századi olvasó szerintem innentől kezdve már csak a paplan alatt merete továbbolvasni a történetet. Tehát a hősnőnk korán árvaságra jut – lásd Don Benito *Tristana* című regényét. Úgy tűnik, nincs nagyobb csapás egy fiatal teremtés számára, mint elveszíteni a szülőket, főleg úgy, hogy a családdal együtt a vagyon is eltűnik. Ebben a történetben is akad egy nagylelkű gyám, a történet elején kevésbé tűnik nőcsábásznak, mint Don Lope – bár a mi hősnőnk az elbeszélés kezdetekor még csak hét éves. Jókainál ez valami távoli nagybácsi, aki beadja unokahúgát egy megfelelő nevelőintézetbe. A XIX. század felfogása szerint ez a elvárható viselkedés, hiszen férfi mégsem nevelhet egyedül gyermeket, másrésztől egy úrilánynak megfelelő oktatást kell nyújtani (zongora, némi francia stb.). Az egyetlen furcsaság, hogy ez a titokzatos nagybácsi sosem jön meglátogatni a gyámleányát. Az első fordulat akkor következik be, amikor a lány tizennégy éves lesz, és tudomására hozzák, hogy a nagybátyja a saját házában kívánja folytatni a nevelését. A spanyol regényben Don Lope állandó pénzhiánnyal küzd, a regény végén is csak gazdag rokonai támogatása menti meg, akik csak azzal a feltétellel segítik ki szorult helyzetéből – Don Lope szinte minden pénzét Tristana betegségére költötte –, ha rendezői viszonyát a lánnyal, azaz: végre elveszi feleségül. És mivel Párizs megér egy misét, Madrid megér egy Francót – Don Lope is fejet hajt az őskonzervatív rokonok óhaja előtt, és minden meggyőződése ellenére megnősül.

A Jókai-novella nagybácsija nemcsak dúsgazdag, de még fiatal is: „A várt nyájas öregúr helyett félig ősz, félig kopasz fővel, egy fiatal férfi lépett elé; magas, karcsú alak, sápadt, hideg arc, szenvedélytelen kék szemek, szőke szakállá állán simára leborotválva; viselete úriás és elegáns.” Nem fogom passzusonként végiglemezni a szöveget, de a végkifejlet az: szépen kialakul egy zaklatási történet, amelyet Jókai olyan finom hangolásokkal mesél el, hogy szinte alig lehet érzékelni, hogy miről is van szó, miközben a történet egyre vadabb fordulatokat vesz. Csak azt érezzük, hogy minden egyes mondatnál nyomasztóbb lesz a hangulat, fojtogatni kezdenek a szavak és nő a zavar. Közben a főhősnő megteszi azt, amire Tristana nem képes: saját lábára áll. Boltot nyit, ami jól is megy. De azzal, hogy eltartja saját magát, automatikusan kiiratkozik az úrinők sorából, és ezek után nem tekint rá a társadalom másként, mint bármelyik szobalányra vagy varrónőre.

Érdekes, hogy Tristana nem jut el a gyilkosságig, mint a Jókai-novella szereplője, de Buñuel a saját filmverziójában már megöleti Don Lopét, tehát nála gyilkolni fog a nő. A rendező nemcsak ezt változtatta meg a történetben, hanem Madrid helyett Toledóba helyezte át az eseményeket, és nem a XIX. század végén járunk, hanem a húszas években.

Jegyzetek

- 1 Ez a történet Cervantest is megihlette és feldolgozta a *Don Quijotéban*.
- 2 Calle de Cuchilleros, 17.
- 3 Brasero régi spanyol melegítő eszköz.
- 4 Pávai Patak Márta fordítása.
- 5 Los metecos spanyolul, azaz idegenek.

Felszabadulás

A költészet múzsája, kora hajnalban,
miután biztosított arról, hogy
én vagyok a földkerekségen
a legjobb költő és a legjobb szerető,
megígértette velem, hogy ha az is akarok maradni,
éjjelig elolvasom Goethe *Faustját*,
Madách Imrétől *Az ember tragédiáját*,
addig ki sem tehetem a lábamat otthonról,
az sem baj, ha ágyban maradok,
s ott várok rá, a megvilágosodásra.
Amíg művelődöm, addig ő biztosan
kitart mellettem, hát ne kelljen csalódnia bennem,
legyek a hős Odüsszeusz, aki a csábító szirének
elől odakötöztette magát az árbócrúdhoz.
De nem volt elég erőm,
a tragédia utolsó két színének
elolvasása előtt vettem a bátorságot,
és elmentem múzsám házához,
ám ott találtam őt hemperegni
legnagyobb költő ellenfelemmel.
Savanyú képpel rohantam haza,
s az asztal mellett egy szuszra elolvastam
Az ember tragédiájának két utolsó színét.
Szerencsém volt, éjjél után tíz perccel végeztem,
s kiderült, múzsám igen kegyes volt hozzám,
adott nekem plusz tíz percet.
Pár másodperc múlva lépett be az ajtón,
s miközben elégedettségének adott hangot,
bennem csak az tartotta a reményt,
hogy nem látott meg,
amint leskelődöm.
Vagyis egy hajszálon múlt, hogy megúsztam,
és nem okoztam csalódást neki.

Séta

Az erdei ösvényt belepte a hó.
Végigmegegyek rajta,
haladok, mint a most megjelent
verseskönyvem olvasásával.
Visszafele már a lábnyomomba lépek.
Kell ez a séta, ez a lábnyom a lábnyomban,
az olvasóknak, ha erre vetődnének.
Biztosan ők is belelépnek majd,
legalábbis így lenne logikus.

Apám jut eszembe,
szerinte az okos ember
nem a saját, hanem a más
kárán tanul.

Igaza volt,
mindig a mások
életét élte.

Emlékké

A titok szintiszta látszata
lehetőség,
hogy visszanézhess,
hogy hátranézve
ne gondolj arra,
a haláloed után
mit gondolnak majd felőled.

Hisz eddig sose foglalkoztatott
mások véleménye, hogy
miként ítélik meg verseid,
írásaid.

Ha nem mersz visszanézni,
szembemenni,
szembenézni önmagaddal,
az életedben is halott vagy.

Az vagy, aki nem meri kritikával
illetni az ifjú titánt, tanítványt,
akitől azt reméled,
élted után majd ápolja hírneved,
esetleg még díjat is elneveztet rólad.

Inkább élj magadnak,
életben tartva a halált,
kiérdemelve a teremtő
tagadást.

Frank Piasta: Orange

Hol vannak, akik már nincsenek?

– *Meghalt Lucrețiu Pătrășcanu elvtárs.*
– *Csak úgy egyszerűen meghalt? – csúszott ki Emilian száján a kérdés, és rögtön rájött, hogy ez mekkora baklövés volt.*
– *A szíve vitte el – vetette oda Brucan, és hátat fordított.*

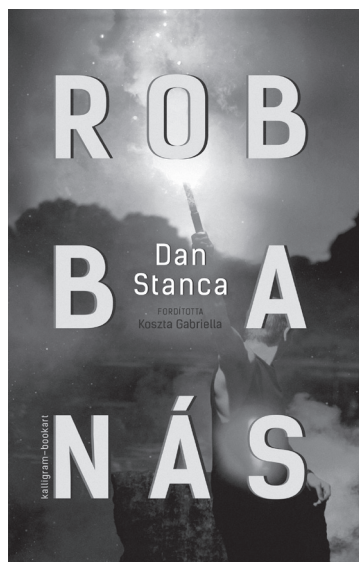
Remek felütés – és remek olvasmány Dan Stanca *Robbanás* című regénye. Ha létezne a címke, talán oknyomozó fikciónak neveznénk a regényt, amely az Ókirályság területén élő család négy generációját és általuk a román történelmet követi nyomon, felvillantva szinte minden sarkalatos vagy drasztikus pillanatát, miközben a világtörténelmi események reflexióit is bemutatja, a szereplők mindenkori hierarchiában elfoglalt pozíciója vagy a velük született macacsság, kíváncsiság, szerzett vagy örökölt gyávaságuk által. A regény hősei valós történelmi figurákból inspirálódnak, a kötet végén névmutató is segíti a tájékozódást, a történet/cselekmény időszámítása 1918-ban, a Nagy Egyesülés pillanatában kezdődik, és napjainkban ér drámai véget.

Dan Stanca úgy mond értékítéletet, hogy nem mond értékítéletet. Az olvasóra bízta, melyik szereplőről mit gondoljon, jellemvonásai közül melyik alapvetőbb. Döntse el az olvasó, hogy megalkuvók vagy törleszkedők, életművészek, vívódó, meg nem értett vagy felismert zsenik, a sors számkivetettjei, kegyeltjei vagy egyszerűen csak földi halandók voltak, mint mi magunk. A Bianu család tagjai nem antihősök és nem hősök.

A dédapa, nagypapa, apa és lány történetét a szerző a sorszerűsége fűzi fel, ok-okozati összefüggéseket sejtet az ősök és utódok életvitele, hite és döntései között. Mintha az örületnek vagy a meghasonlottságnak, a kiegészítésnek feltétlenül öröklődnie kellene, mert ezt diktálja valamely felsőbb erő, tételesen a sors – habár a bűnök alól legfeljebb az utókor ment fel. S ez mindenki számára világos, és tulajdonképpen ebben reménykedik mindenki. Ezáltal válik *elveszetté* a társadalom számára Nichifor, Emilian, Alexandru és Andreea Bianu is.

Az első három generációt leginkább a *meghasonlott értelmi-ségi* jelzőjével lehetne illetni – de a dolog ennél sokkal bonyolultabb, hiszen mindenik Bianu megvívja a maga csatáját, ha nem is a rendszerrel, de legalább saját magával.

Emilian Bianu, a történetbeli nagypapa egészen fiatalon jut arra a következtetésre, hogy „az élet nem véletlenszerűen folyik, hanem a sorsok fonalai találkoznak, összegabalyodnak (...), senki sem lehet független a többiektől” – és e hitnek nevében hagyja, hogy sodorja az ár, bár néha a part felé les, és kifelé igyekszik a sodrásból. Vitatható, hogyan fonódik össze a dédapa múltbéli cselekedete és örülete a jelen pillanattal, az ősök tévedései és hibái miért hatnak a regény főhősének döntéseire? A dédunoka, Andreea Bianu Meinhof élete és halála adja a regény kerettörténetét. A *Prológus* a húszas évei ele-

STELLÁRIUM

jén járó lány, Andreea rövid monológja arról, hogy reményvesztett és megkeseredett, és mindössze egyetlen nap van hátra az életéből. Hogy miért csak egyetlen nap, arról csak a regény utolsó fejezetéből szerzünk tudomást. Tőle indulunk, hozzá jutunk vissza, mint egy jó krimiben. Andreeát az örökös bizonytalanság, a megingás köti az őseihez: e kettő mind a négy generáció életében fontos szerepet játszik, akárcsak az elvakult hit – ám ez, az ő esetében, végzetesnek bizonyul.

Kissé bosszantó, hogy a történetfolyam során a szereplők túl gyakran okolják a sorsot rossz lépéseikért/döntéseikért, bár az is lehet sorsszerű, nem szembenézni a tévedéseinkkel. Zavartak a logikai hibák, az egymásnak ellentmondó adatok: Emilian Bianu például kétszer is meghal a könyvben, egyszer 1989. augusztus 23-án, majd 1989. december 23-án. Ennek ellenére az oknyomozó fikció magába szippant és visz, a végső robbanás felé.

A dédapa a szélsőjobboldali politikai ideológiáktól és kitörni vágyástól megőrült falusi irodalomtanár, Nichifor Bianu, aki 1899-ben született, akárcsak George Călinescu, az irodalomtörténész. Utóbbi akaratán kívül közrejátszik Bianu bebörtönzésében, miután a józan ítélőképességét veszített irodalomtanár néhány jól elhelyezett ökölcsapással kiüti a híres tudóst, és ezzel saját magát is a viszonylag szabad emberek sorából. A regényben, akárcsak egy díszszemlén, felvonul a kortárs román történelem számos alakja, például a szélsőjobboldali Nichifor Crainic, aki a dédapára van óriási hatással.

A nagypapa, Emilian Bianu viszolyog örült apjától, szégyelli bebörtönzését, melynek okairól alig tud valamit, de retteg, hogy az ő életére is rányomja a bélyeget. Ígéretes tehetség, filozófushallgató, egy találkozásnak köszönhetően az ötvenes évek elején Silviu Brucan protezsáltja és a *Scinteia* lap munkatársa lesz, így felhagy a filozófiával. Egész életét a *Scinteia*-nál tölti, magasabb, illetve ahogy az idő telik és az éppen követendő ideológiák változnak, egyre ala-

csonyabb beosztásban. Felesége, Lenuș szerint már akkor ott dolgozott a *Scinteia*-házban, amikor még álltak az új idők épületének állványai, és megérte a *robbanást*, bele is pusztult. A regény szerint 1989. december 23-án feldúlt idegállapotban sétálni ment az Egyetem tér felé, és eltalálta egy kősa lövedék, a felesége már csak a halottasházban látta viszont.

Az apa Alexandru Bianu, a lázadó, aki megelőzi a romániai kommunizmus alattomoságát, szürkeségét és apja megalkuvását a mindenkori hatalommal szemben. Az NSZK-ba szökik, ahol rövidesen a Szabad Európa Rádió munkatársa lesz – dolgozik, és kiábrándul, majd újra hisz. A Szabad Európa Rádiónál elkapja az utolsó óráját a *boldog időknek*, amikor a Vasfüggöny és a Szovjetunió még rendíthetetlennek tűnik, és ez rengeteg hallgatót biztosít az adónak. Ugyanott találja az átmeneti időszak is, amikor a „keleti blokk” recsegn-ropogni kezd, majd összeomlik, és vele együtt részben a rádióadó is. Német feleségével visszaköltözik Romániába, ahol egy ideig hősként ünnepelik, de a dicsfény hamar megkopik, a jólét is, a felesége visszamegy Németországba, a lánya pedig növeget, és egyre furcsább.

A lány, Andreea Bianu Meinhof élettörténete a legzavarosabb része a regénynek: visszaemlékezésekből, puzzle-darabkákból áll össze, a készlet viszont hiányos. Szerény magyarázatként szolgálhat az a tény, hogy Andreea édesanyja, Helga élettársa Jean Hani „egy elzászi, aki távoli rokona az azonos nevű francia filozófusnak, akinek a vallásos szimbolizmus volt a szakterülete”, de jelenleg öngyilos merénylők nevelésével foglalkozik – vagy a megigazulás ösvényére vezeti őket? Nézőpont kérdése. Ha Andreea személyének megértéséhez azt is figyelembe vesszük, hogy Helga a hírhedt Ulrike Marie Meinhof unokahúga, a Vörös Hadsereg Frakció nevű szélsőbaloldali terrorszervezet megalapítója, akkor valószínűleg jól belegabalyodunk a sors fonalába, és még mindig nem fogjuk érteni, mi vezetett ahhoz, hogy Andreea Bianu Meinhof égbe küldi magát és egy bevásárlóközpontnyi embert „Bukarestben, az erőszak paradicsomában”, köztük a saját édesapját, akinek ottlétéről fogalma sem volt, hiszen apja került a bevásárlóközpontokat, *rossz sorsa* vezette aznap oda.

Az Epilógusban vélhetően az elzászi Jean Hani utolsó gondolatait, magával való végső leszámolását olvashatjuk, hogy miért, az a lány. Jean Hani kapcsán sok más kérdés is felmerülhet, de mivel nem vagyok a filozófia tudományának ismerője, nem firtatom, miért éppen René Guénon és követői kerülnek bonyolult kapcsolatba a regény főhősével, Andreea Bianu Meinhoffal – de ez azzal magyarázható, hogy mindent nem érthetek, és nem is szükséges értenem.

— Dan Stanca: *Robbanás*. Fordította Koszta Gabriella. Kalligram – Bookart, Csíkszereda, 2021.

FARKAS ESZTER

reggel

csendben őrijtő, reggeli kávégőz kábulata,
zacc helyett hazugságok bőrradírnak,
izzó pirítós éles rácsa,
széthasadsz meztelen bőrdöböl.
ütemes kattánások között,
átismételed napi teendőidet,
rádió zúgására elmormogsz két imát.
pengét használsz kenőkés helyett.
tompá gondolatmenettel párhuzamba
szétkened a vaját, avas... ízleled,
a romlottság benned van.
szétkened a megcukrosodott mézet,
lemorzsolódik ujjadról a bőr.
szénné égett ujjbegyeid láttán,
kiveszi kabátja szétfoszlott zsebéből selyemkesztyűit.

dél

napfény nyaláb, átégeti nyálkahártyámat,
oxigénhiány fákkal teli erdőben,
hűvös szellő üdítő érintése,
4 napja el-nem-hagyott takarómra emlékeztet.
combomra körmöm hegyével rajzolok,
harisnyám alá nyúlok, lüktető érvégződéseim
falevél erezetekké olvadnak.
ordítanak, hang nélkül,
kéregként húznom le bőröm.
a fa nem bánt, nem magát.
törött üveg szurkál méregzöld mohába.
szilánkok szertefoszlató kacaja,
a valóság élesen füledbe cseng.
üvegszilánk siklik le nyakadon,
meleg napsütés. maró forróság,
elvérzel a napfényben.

este

techno lüktetésével párhuzamosan
felforr a víz, sípolásként szól hozzád,
hangja teafű, kiszivárog szájából,
kulcscsontja medrében ázik ki,
azelőtti estjének vallomásaival.
idegesen beletúr göndör fürtjeibe,
nyakadra tekerednek kitépelt hajszálai.
ritmus pörgősebb, ütemesen öklendezel,
tűhegynyi feltörő karcolás torkodban,
garatod lépcsőfokain felfele halad.
a keserédes egy érzés, te ízként sajátítod el.
fények vágnak hátba, hogy megszabadulj,
testedhez könyörögve köhögysz, feltörnek,
tenyeredben száraz teafű maradványai.

KELEMEN BOROSTYÁN

Amit nem lát
a webkamera

Egy szoba képe, a széleken homályos; zárt ajtó mellett alamuszi kis alakok ülnek, pontosabban kettő, sápadt viaszosvászon bőrük ráfeszül a tagokra. Az elsőnek csontjai tépik testét, inkább, mintsem összetartanak, kinyúlnak agresszíven a testből, talán hogy megérintsék a másodikat, de az nem volna illendő, nem is teszik meg; ez egy megfelelően szocializált, jó magaviseletű csonthalmaz. A második egy galambfejű felhőóriás, puha ujjai lomhán érintkeznek a keskes halántékkal. Ami a halánték mögött van, azt nem árulhatom el, gondolataik a fejükbe lapozva maradnak, egérrágtá borítók között megsárgult, meddő lapok. Ráírhatna valamit az Öreg, de nem fog, persze. Hagyjuk egyelőre szegényt, hozzá is eljutunk majd, de gyengén nagyon és fáradt tartani a holtak súlyát. Térjünk vissza csábító képünk tárgyalásához, kiket jelen céljainkhoz mérten továbbá is elsőként és másodikként fogok emlegetni, mert az individualizációra fokozottan figyelni kell, nem akarjuk összetéveszteni őket ugyebár. Amit mondani elfelejtettem, pedig megemlíteni fontos, hogy emberek ők; nem virágok, virágok nem, nem is kenyérpíritók, ölebek vagy cserepek, bár az első kulcscsontjának szakadékából néha isznak az arra járó szarvasmarhák. Meztelenek mindketten, persze, ruháik alatt száraz a hús és szilánkos a csont, a csukott szemek mögött tágra nyílt, félőn dülledő, nyákos szemgolyó, ebből kortyol véres jutalomfalatot Vilmos, az itt lakó kutya, amikor jó kutya.

A szürkés bőrlemez mögött mozognak a látás üveggolyói, de sötét van a szobában, ha nincs nyitva a szem, és a falra tehetségtelesen felfestett neonzöld domboldalon nem virrad a nap, de a csergőóra kukorékol, és ő, az édes ébrenlét ideje ebben a szűkös világban, hát nem megérkezett? Lucskos, sárga fény folyik ki a körtéből, ami a bal felső sarokban lóg, talán folyhatna banánokból és almából esetleg, de ezt nem az én illetékem felülvizsgálni. A kezükben kenyéret tartanak, nézem, hogy csúszik le az égett kenyér a száraz torkokon, majd erjedt szőlő leve mossa a táplálék rögös útját. Egymásra néznek az ülő lomhák, feszes tagokkal, remegő tagokkal zabálják az úr vacsorájának maradékát, ez a reggeli. Nem sajnálják maguktól a kegyeletet, el kell mondanom; jó, rendes, keresztény emberek, lakomáznak egy másvilág ígéretéből, és jók lesznek tudod, jók, igazak, fénylő, igaz emberek, szeretettel, megbocsájtással, és megértéssel, felebarát, ellenség, mindenki ellen, igen!, csak azt nem tudják szegények, szegény bűnben fogantatott, magányos magzatok, hogy most kihez kell imádkozni. Majd a lakomát befejezett, éhes alakok visszaroskadnak életükbe, a falak előtt mozduló szürkék, kissé görnyedve felállnak, rám néznek hályogos szemükkel, de nem vesznek észre, nem tudnak sokat. Nem is néznek, lehet, csak kutatják, keresik a lapos térben, a szűk, csontroppantó térben a maguk mását. Most fel-alá járkálnak görnyedten, testük egy kérdőjelbe feszül, ritmusra lépnek, így szokták meg, gerincük tuskés ostornyom vagy apró hegyvonulat, ujjai görcsbe rándultak, koszos körmökkel vágják mind a két dimenziót, hogy találjanak valami újat. Az első testén az árnyékok vicceket mesélnek, minden lépéskor újabb kacagás fakad, a jobb könyöke – mikor kezet ráz vele a monoton ritmus – láb-szárcsontjához csattan, ez a ritka cintányér, ilyenkor első és második megfordul, folytatódik az expedicionális tánc. Most a második vezeti a sort, kéken és fakón menetel, bár nyomja – mint emléteni szokta, ha néha beszél – a mélység hiánya, úszik szakadhatatlanul ebben a hiányban, gyér haját a sebesség szele tolja, viszi, és szavakat írnak a csatakos fürtök a koponya májfoltjaira, ezeket olvassa le az első, és sziszegi el a lilás fülkagyló szélén, koordináták azok, csak szegényeknek senki nem szólt, hogy már nem azt a térképet kell használni.

Harangok hallatszanak a padló döngésében, kereső átkokat, áldásokat szól a fal, felváltva keresztelőre és temetésre hívja a férgéket az egyhangú zene. Marcangolják az oxigént éppen, lábaik csatadobja pergő ütemre veri a szívritmust, lábkörmeik alatt nyikorogva gyűlik a padló, szemük kocsonyásan pislog minden feledik percben, menekülnek és úsznak, rágnak és köpnek, tehát éppen mindent csinálnak, amit egy valamirevaló alak tesz ▶ 14.

egy takaros szobában, amikor egy másik világból, a kettő tudatának perifériájából – egy harmadik dimenzióból, mintha –, különben pedig jobb oldalról megérkezik Vilmos. Csóválja a farkát, lihegi a nyelvét, körbependül a tengelye körül, lefele ül, felfele néz, a bogarak a szemében élénk várakozással pislognak a két emberre. A párnácskák a talpán vizes nyomokat hagynak a padlón, az orrán sáros foltot hagyott egy követett szag, a jobb füle mögött a fekete szőrbe kivirágzott bogáncs van akadva, mit lehet mondani; hát itt egy kutya.

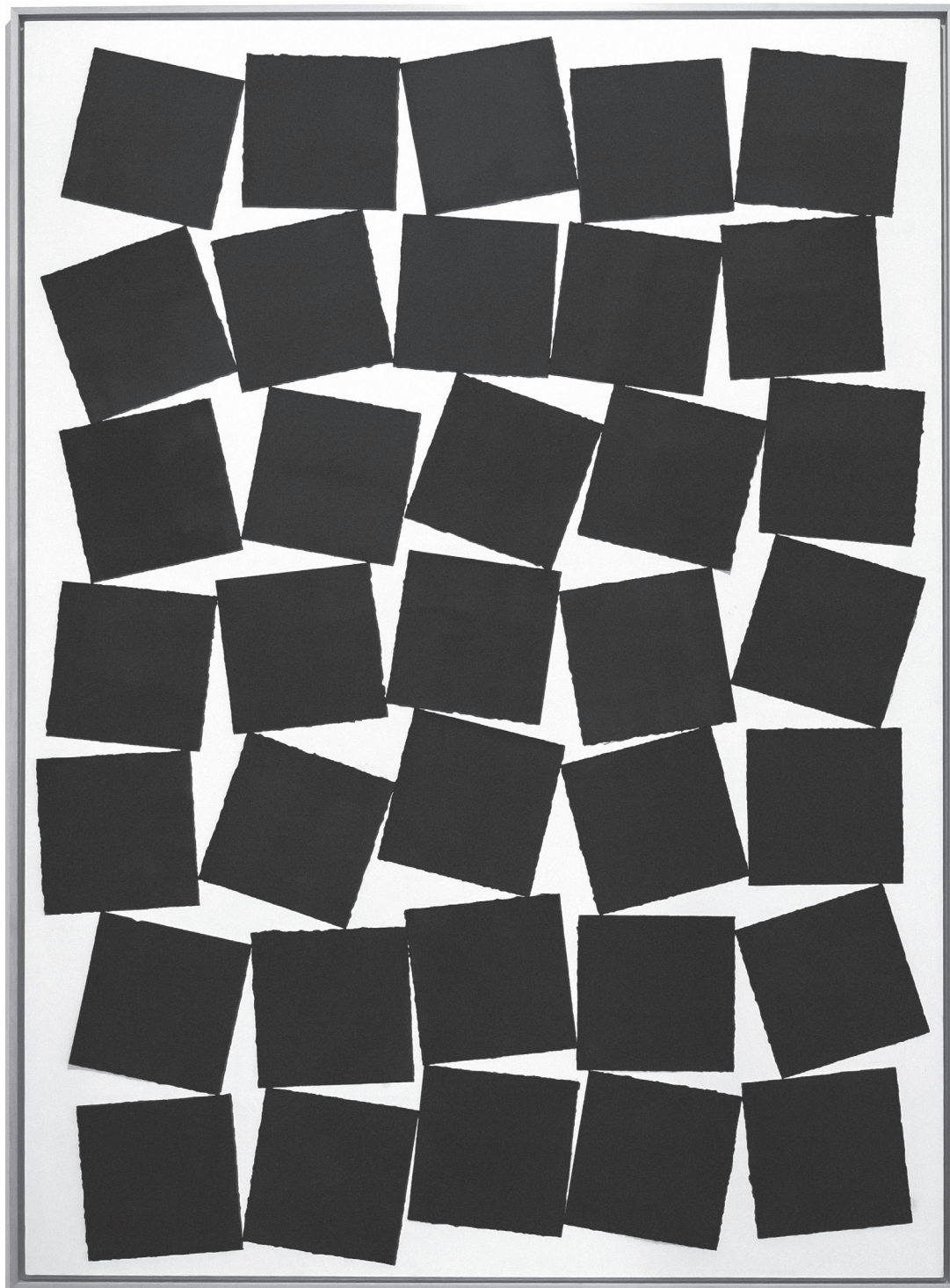
A második látta meg először, szemének sárgájába gennyes erek nyilalltak, arcát eltorzította egy ósrégi félelem emléke, nyelve figyelmeztető szavak után tekerződik, csak távolról jövő sikolyt talál. De már az első is látja, testén rettentő remegés fut át, és belátásom szerint a lét fuvallata lehetett az, ami csontjaiból, eme szuvas szélcsengőkből, kancsal dalt fakasztott. Ez pár percig statikus kép, csak a farok csóvál, a kérdőjelek pedig önnön alakjuk tagadásában rendszertelen hullámok lesznek, a lomha húsú két szűk testszelet megfagyottan áll, majd szégyen magas sípolása hallik a második tüdejéből. Ekkor visszaomlanak a behorpadt párnákra, szemüket lesütik, alig bolyong az értelem, de a hályog visszahúzódott a redőkbe. A kereső ritmus abbamarad, az arcok valamelyest kisimulnak Vilmos nyelve alatt, és az első katonás sorba teszi a csontjait, a második lenyel két kortyot petyhüdt bőre kékségéből, mintha a térbe tűzött tuskék fellazulnának, és a második, majd az első keze Vilmos meleg fejére simul áldón, élettől.

Áhítattal nézik Vilmost, A Vilmost, Őt, kérges lelkük beissza a fenséges lényt. A szemekben lappang azonban valami szorongó félelem, együtt jár az ilyen a csodálattal, az esőillat, a mozgás, a tiszta szemek iránti csodálattal, és egy mély szomorúság, valószínűleg az elmúlt múlt képkockái miatt, bár én azokról nem sokat mesélhetek. Sebes szájuk szavak után kutat, mit mondhatnának, hogy szólhatnának, hogy az az eseményekhez mérhető legyen?, ez folyhat az erőlködő szemöldökök mögött. Elméjük lapjai üresek maradnak a hiányos válasz árnyékában. Egy hosszú, áhítattal égő csend után a második hullajkai rebegték el, formálták meg a légből a drága hangokat; szóra fakadt az ember:

– Vilmos.

Kifejező, kőbe, szívbe, márványba és különféle nemesfémekbe vésendőnek vélem a tudat kagylója eme hosszú vajúdás után megszült epekövét. Az első, buzgó társához való felzárkózás vágyával kinyitja száját, és torkából, nézd, vaspitypangok nyílnak, kínok közepette szüli meg a tüzes szót:

– Hát te? – hörög, és az érdeklődéstől kidülledt szemeit Vilmos orra kegyesen löki vissza helyére. Vilmos, lényéből fakadóan nem válaszol egyszerű szóval, csak az első testén még lármázó árnyékokra vakkant kettőt, hogy csend legyen, majd a többet tudók magasztosságával megvakarja a füle tövét, ásít, pislog, majd az epekő mellé telepedve elszundít. Pillanatba fagyva, dermedten ül a kettő – persze nem hibáról van szó, aggódni nem kell, az élet képe forog tovább, kiváló felbontásban –, csak az imént történeteket nehézkesen emésztli tápcsatornájuk maradéka. Ez a dermedt állapot eltart több óráig, ami megemléztendő azonban, ahhoz a mikrofo-

Vera Molnar: *Untitled*

...majd erjedt szőlő leve mossza a táplálék rögs útját.

nokat lehúzni ajánlatos. Az első teste a hosszú tétlenség után rángásokkal életre kel, és amikor a gerinc és a medencecsont találkozik, öblös harang hangja csattan, melyet mellkast széttépő, tüdőből robbanással távozó üvöltés követ – az ember ismét rángó kérdőjellel törlik. A kérdőjel vége a szeppent Vilmos fölött lóg, balsejtelemmel, élesen, az egyetlen mély üvöltésbe pedig százezer hangszál félős visítása visszhangzik, és ez tart, tart, ó Öreg, tart a hang, míg a kevés színek is a káosz nedves

tüzében égnek. Az áhítat és Vilmos felé húzó csodálat, ami volt, a hosszú csendben a tisztán világító agresszióknak szolgált táptalajul, mely most éltető földjéből kinöve, hát látjuk: gyűlöletet virágzott. Vilmos behúzza a farkát, nyúszít, kuporodik és megszűnik – hirtelen, huss – ebben a világban tartózkodni. A második közben, mint halványlilán bolyhosodó penész, a falra telepedett, erjedt benne a sztoicizmus, most pedig mint nem kellően nyálas bélyeg kunkorodott vissza a földre. Az első

is, mint ki dolgát jól végezte, visszahorpadt a padlóra. Majd érezvén, hogy az édes sötét órája eljött, a második az első feje felé nyúlt, az első a másodikét markolta meg, és bárgyú mosollyal arcukon elkezdik a fejeket a falba verni, kétségbeesett reménnyel – ahogy a másvilág kapuin dörömbölnek sokan – és pihentető, nárciszos álmokba fektették egymást. Újból szép sötét.

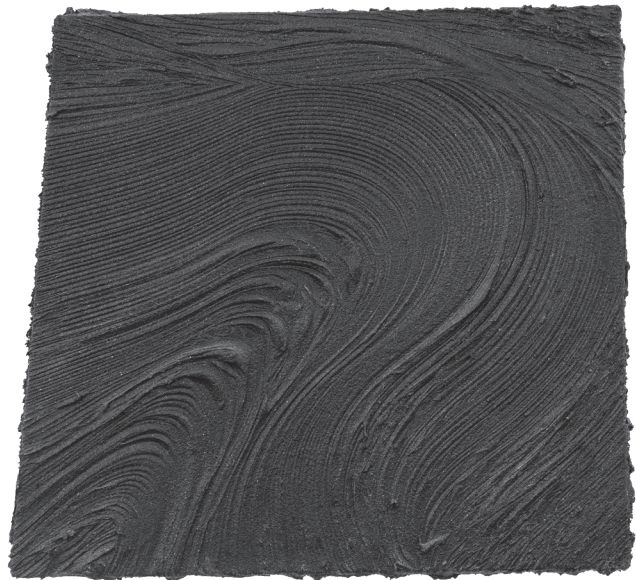
Nem sok, de szegénynek a kevés is elég: hát így telnek a mi bájos hétköznapjaink.

Kinyújtózkodom a széken, elmentem a mai munkaanyagot, az Öreg mindig mondja, hogy ez gyengeség, de az óvatosság számomra roppant fontosnak tűnik ebben a hivatásban. Néha ő is be szokott jönni az irodába, de mostanában már nagyon ritkán, olyankor is vizenyős szemekkel néz, hallgatag. És amikor sóhajt néha, akkor gyökerüktől válnak el ríva a szomorúfüzek, magukba horpadnak a hegyek és néma súllyal zuhan az ég a tengerbe. Amikor sóhajt, akkor – hopp – az idő is kivár, és a tanácstalan anyag szerteszét szalad. Megvallom, mint barátok közt, szerintem zavarja, hogy munkájának egy részét már én töltöm ki; kedves, Ősi lélek, szerette a munkáját nagyon, és kezdő létemre nem talál megfelelőnek a feladatra. Szóra sem érdemes, kivétel nélkül jó modorral van irántam, meg is kellene látoogatnom. Nagyon kevészer voltam nála, nem is mondta, hogy hol lakik, csak hogy hol keressem, ahol megnyilvánuljon nekem; mert ilyen rébuszosan szokott ő beszélni. Átbukok hát a hullámozó tükrökön, a szobája a fa leg-tetején egy bunkerház, az ötletet, így mesélte, a Földön élő számos gyermektől vette, akiknek legszentebb helyük az ilyen tákolmány. Még mielőtt kopognék, hallom a hangját erdők avarán recsegni, és szól, hogy menjek be. Megpillantom az öregot, a szavakból kiapadtan állok. Az Öreg lassan kuncogni kezd, amittől bíbor vér patakzik le állán, ezer sebéből is kacag a vörös.

– Ne nézz olyan félkegyelműen, ülj le. Jó, hogy jöttél, akartam már beszélni veled – szikrázza hangja.

– Hogy vagy? Fesztettél már jobban is. Nem tudtam, hogy rosszabbodott a betegséged, miért nem hívtál, hogy segítek?

– Áh, hagyd el, meghalni nem tudok, élni nem éltem, milyen betegség ez? Hagyjad el azt te, vannak kötelességeid – hangjában az ironikus él szitált homok. Eddig a földre szegezett tekintetemet felemelem rá, és látványa csíp, éget, viszket és vakar, az a típusú, ami a légutakba fagyasztja a párát. Fekszik, teste kiszáradt algaként terül a képlékeny ágyon. Lény középen egy hatalmas hasadék, át lehetett látni rajta, testét csak az odakúsó indák tartják egyben. A hasadékban éltető tavakat formál a testnedv, így a vegetáció káprázatos skálája burjánzik ott, ahol maga hiányzott testéből; de mind emez élet alatt ő maga haldoklott. Kifordult tüdejének szenes hörgőiről hullók legeltek, és színes, kalapos gombák erdeje telepedett meg szívének ellustult kamráiban. Az Öreg ily módon táptalaj mindig az élet formáinak, de önnön testén felismerni véltem az első, a második, de még sok-sok száz- és milliomodik emberi alak görbeségének nyomát, fekélyeiket, az enyészetnek induló lomha szöveteket. Bal kezében csilingeltek, mint az elsőnek, a palaszerű csontok, elkékült ujjai a második erőtlen mozgását végezték, és a harmadik égő bőre, és a negyedik szuvas szeme, és az ötödik letépett füle, a hatodik megrágott lábujjai, a hetedik bevarrt pupillái; mind-mind

Jason Martin:
Untitled Charity

ott a testben, az emberiség bomló szervei voltak, és mégis ugyanezen fényes földben szaporodtak a vadvirágos rétek; ürülékszaga volt és mézillata, szörnyű volt, rettenetes, haldokló, összeaszott, borzalommal eltöltő tiszta erő. Talán kiabáltam, amikor ezt mind elgondoltam, mert mint aki körbejárta gondolataimat, válaszolt:

– Ne akarj megkülönböztetni a rohadó hústól vagy a nárcisz illatától – nevetett, és nevetésében sárga zivatar hullt alá.

– Tessék?

– Most elbeszéljük, amiért idehívtalak – a szívem megtört, hogy témát vált gyorsan és feledékeny az Öreg, szomorú látni az ilyen leépülést, de nem szóltam rá semmit.

– No, beszéljük akkor, Öreg – mosolyogni próbáltam. Néztem, ő is nézett, de nem mondott semmit, mintha elmélázott volna valamin. – Öreg. Miről akartál beszélni? – kértem óvatosan. Rám emeli tengeremély szemét, lassan szólal meg.

– Hogy megy a munka?

– Jól. Nagyon jól. Minden szemmel van tartva.

– Rendesen viselkednek, úgy látod? – felköhög egy marék fűrészpórt.

– Persze, minden szokásos.

Specifikus emberekről kezd kérdezősködni, de mintha a válaszaim nem elégítenék ki, minden részletre rákérdez, mániákusan, gyorsan, és mintha egyre dühösebb és dühösebb lenne, persze nem mutatja, de északról hideg szél fúj.

– De Öreg – próbálom lenyugtatni, mert nem sok gyakorlatom van az elsősegély terén ha itt túlságosan felizgatja magát nekem –, ne foglalkozz ezzel, vigyázz az egészségedre, én szemmel tartom az összeset. Ez a munkám – próbálom emlékeztetni.

– Nem jó ez így, nem jó. Szemmel tartod, azt mondom.

– Igen! Te pihenj, jó?

– Pihenjek.

– Igen! – fogalmam sincs, hova akar menni ezzel, és a levegő olyan állagú kezd lenni, mint amikor vihar közeledik.

– Ismered te egyáltalán ezeket az embereket?

– Persze, itt is vannak az elmúlt pár nap felvételei, ha gondolod, nézd át őket, de igazán semmi különös – keresgélni kezdek az archívumban valami izgalmasabb mozzanat után, de amint mondtam, semmi különös.

Hatalmas, öblös, elnyelő nevetéssel nevetni kezd, remeg körülötte a lég.

– Te tényleg azt hiszed, hogy ismered ezeket az embereket?

– Öreg, ne haragudj, már hogye...

Ekkor elkezdi feltápászkodni fényből vetett ágyából, sebei, beteg tagjai mállanak az erőlködéstől, de ő maga erősen áll.

– Mit csinálsz? Idejöttél, leültél, egy lyukon figyeled, ami a lét. A létnek alsó szintjéből jöttél, az emberek cuppantottak, mint vérző sebre piócat, szobáik sarkaiba, és te összepréselted nekik a teret, így szűkös létezésük megspórolja a szabadság betegségét. És kismított terük, életük szűkös színpadja puha lett, takaró, te így mondanád, de selyemlepedőjük vésett homlokukba ráncokat. Életlen késsel kivájtál egy darabot a valóból, megjelenésed ténye ásta el a véres cafatot, és nem találva a hiányzó húst, lassanként az összes ember elhitte, hogy a rettenetes seb testük természetes alakja, ezt csináltad.

– Öreg, erre semmi szükség, el kell ismered, hogy bennem is hasonlóképpen él és működik a világ, mint benned.

– Él és működik – hangjában árva madárfiókák éhes csőre sír. – Láttad már az eget? Látják, mikor te támasztod világuk sarkait, az eget az emberek? A felhőket, tudod mik azok? Tudod, hogy fénylett a sok kis földi gyertyaláng a felhőknek? Nevetséges volt, igazán, boldog habfürdője emberi szemnek, a bárányfelhők puha paloták. És a naplementét? Mutattál valakinek naplementét? A fényben szétfoszló kristályablakok látszanak a kamerán át? Nem tudod, mi történt, és nem szakad meg tőle a lényed, mert nem ismered a súlyát, amikor azt mondom neked, hogy az emberek elfelejtették az eget! Kifeszített szép pokróc, egy kék pokróc volt hagyva az emberiség felett, hogy alatta megmelegedjen, aki fázik, most reszketve izzad mindenki saját ázott takarója alatt; és hideg van a léleknek, amíg lángol körülötte a test. Eddig az ég anyaga, édes-fanyar, éltető levegő volt szegény vérükben, most a plafon addig facsarta őket, amíg a leázott vakolat anyaga töltötte ki őket, s korlátjaikat pumpálja beléjük a félős ritmust ütő szív.

– Amit fontos, az embereket, azokat számon tartom. Ne viselkedj úgy, mintha nem ez lenne a fontos, neked is ez a fontos.

– Gyűjtöttél információt a kilapított alanyokról, lelkesen ugrottak szeges présed alá, de nehogya azt hidd, ne- ▶ 16.

► 15. hogy egy pillanatig, hogy amint te nézel, az bármily szinten látás. Eltűntetél – a háromból, amit kaptak –, mindenestől megszüntetél egy dimenziót, eltűnt annak tere, anyaga, fénye, illata. De megmutatom, amiről eddig lemaradtál, megmutatom, amit nem láthat egy webkamera!

Felém jön, felém nyúl, keze haragoskék hullám, a vállamtól fogva megfordít, és akkor megpillantom, ami eddig mögöttem volt. Az Öreg lök egyet az anyagon, és a tér kilapozdik magából, a tompa felszínek burjánzóan kikristályosodnak, a falak helyett csarnokok bonyolult birodalma a világ. Fényes lemezekben tágult szét a dolgok lényege, és most belépünk a halványan derengő rétegek közé; hirtelen átölel, ami van, a létezés most körülöttem áll. A hegyek domborulata most megállít, a barlangok mélye befogad, a mindenség elemei, melyeket ismerni véltem, új rendszerben épülnek elém. Egy pillanatig szédülök, és majdnem valami komoly rendszerhiba történt, de sikerült talpon maradnom. A fényes hártákon, anyaméh szent burkain gondtalanul kelünk át, és az Öreg is mintha erőre kapott volna, bár az arcán véres könny gördül, magabiztosan vonul végig a különös. Lenyűgöző, meg kell mondanom, hogy a dolgoknak van hátoldala, és az elemek egy komplexen felszabdalt egységen nyilvánulnak most meg. Sokáig tanulmányozom az alapvető lényegiséget, majd az Öreg szigorú tekintettel egy megadott irányba terel, és megérkezünk az emberiség csomókkal teli birodalmába. A kristályfalakat olykor magam előtt tol-

ve –, egy rövid, végzetes nyikkanás, és akkor előborzadt a kellemes alakiságból ezen világ végletes tehetsége a bántás művészetében. Egy zakatoló, recsegő, gyors, rettenetes, éles test – vonat – zúgott olyan galád ábrázattal, és lényege zavartalanul tépte-szaggatta a tér rétegeit, valóságzilánkokat szórva minden irányba. Majd a szilánkokon friss vér, és meleg vér, és illatos és ragadós, elborzasztó halálvér. Ami eddig játék volt, most maga szárazságában volt igaz; a képek, amiket eddig láttam magam elmei magányában, nem festették le annak az unalmas egyszerűségét, ahogy a kegyetlen testek, hatalmukat a tér felett kijátszva, egymáshoz érnek. És mily szenttelen az ütközet, mily valódi az alakiság veszélye; a közelség oly módon hasítja a teret, hogy szegény tért felhasználó alakot, téged, kimetsz onnan az erősebb anyag.

– Öreg! – a dühöm túlcsoordul, és remegve megszólalni sem tudok. Szétvet a harag, és sima, egyszerű világok közeli emlékét simítja belém, én pedig a képet magamból kitépni kívánnám, ráragasztani a káosz sarkaira, és biztonságos ágyat vetni. Az Öreg rám pillant a zeme sarkából, de a szaggató erő érdektelenségével néz, és tovább vezet. – Te nem láttad, mi történt? – üvöltöm, de a hangom kikerüli őt. És akkor még rengeteg kemény, elfelejtett seb mellett megyünk el, a síkból kiváló testek olyan érzékenyek egymásra; a mindenségnek mélysége van, és ez a mélység egymásba taszítja a dolgokat. Ez a törvény a még egy dimenzióban, ez a szabály, erre jöttem rá sétánk alatt.

Simon Hantai: *Untitled*

Fényes lemezekben tágult szét a dolgok lényege...

va, olykor megkerülve, olykor rajtuk hasítóan átvágva tapasztalom meg, az Öreg szerint ezt jelenti a sűrű harmadik dimenzióban navigálni. A teret a legkülönbözőbb dolgok szelik át váratlan, az itt honos lények látszólag még csak fittyet sem hánynak a tényre, mily mestersen állnak ellen bármely sík vonzásának. Aztán ott van, amiről beszélt, az ég ránk borított bánatkék teknője jóindulattal őrizte a tudatlank birodalmát, s őri még ebben a pillanatban is, mert megvan az a kellemes szokása, hogy nem tűnik el. Összességében azon a véleményen voltam, hogy igencsak érdeklődést fakasztó ez az úgynevezett harmadik dimenzió, amikor egy túl valódi nyikkanás vándorolt hozzám – a selyemhártákat rezgettet-

– Amit én látok, Öreg – mondom a látottaktól csüggedten és szorító ürességgel –, hogy szép a kék ég; de minden élő égig ég az ég alatt – erre hosszú idő óta először igazán felkacag, ami felháborít, mert ki zavarja fel így a temető csendjét.

– Nálad gyengébbek is álltak tovább ellen a cinizmusnak – sandít rám az arcán nagy jelentőséggel. – Mutatok még valamit. Még nem láttad az embereket.

Azon a helyen vagyunk, amit már jól ismerünk, az első és második szobája az, most ott állunk, ahonnan mindig nézni szoktam őket. A szemben levő fal mellett Vilmos alszik gondtalan. Alszanak, a kettő is, úgy, ahogy hagyam őket, ahogy szoktak, az első szóta-

gokat motyog, a második lassú ütemre rágcsálja az ajkait, és úgy általánosságban a maguk szeletébe vannak ágyazva. Az Öreggel most közelebb lépünk.

És mint egy tavirózsás víztükrön átbukva, mögöttük találok magam, és térdre hullok, ahogy ott van, ami nem látszott eddig, ott van a mögöttük húzódó, végtelen, légüres térben a halvány ezüstből megfont, bonyolult szövvény. És ahogy ennek a szövvénynek a közelébe érek, elmerülök fénylő jelentőségében, és a finom szálak mintázata előtt magam megadva figyelem az eddig láthatatlan valót anyagi mivoltában. A mindenség határáig húzódik a komplex szövet, és mélységében, mélytel mélységében, mint tengeri, lágyan partot mosó fényben, elmerülni lehet. Elmerülvén, a hálózat szíromkezü szála terelnek, és az illatok, érzetek között haladva képek érnek hozzám, sutognak és léteznek. A világosságból alakok támadnak fel, emberi alakok, és a hárfa barázdái között eltáncolva egymáshoz közelebb érnek. Tündéri ezüst fényességéből feltámadt kezek és lábak, a hálózatosság felhőárnyain lépkednek, a tér suttogó részeiből előszitált, fényben fogant zenére szaladnak. Ekkor eszembe jut, és rettegek – ne most! –, az anyag maró, véső mivolta; de a két alak, két szelőlő szálló fehér rózsaszírom, közeledvén egymáshoz lágyan esnek egymás közelébe, a tér hártáit biztos kezekkel igazítva derengő alakjuk biztosan folyik eggyé, és egy mélyebb, ragyogóbb fényvel lesznek most egy alak. Fehéren, vakítón ég a tisztaság bennük, vagy benne, mondanám inkább, minthogy az ölelésben a két emberi alak megszünt formát ölteni, és ebben a végtelen, fehér tűzben úszott tovább, mint a többi itt lakó gyöngyházfényű érzélem és gondolat. A találkozás láttán könnyek hulltak le némán arcomon, de lévén a könny ebből a dimenzióból ered, szelíden fel is szívódtak a világosságban. Barangoltam még itt, az ezüstsín, pehelykönnyű, átlátszó magmában; mondanám, hogy évmilliókat, de mintha itt, a szelíd szövvényben nem az idő tekerte volna a szálakat. Barangoltam, és hasonló pompás képekben úsztam, a megismerés és találkozó összeforrás fénykelyheiből ittam, selyem szeretet csengő pihegése volt a háttérzene, de a mély felé egyre lebegve a képek egyek lettek az illatokkal, míg a derengő fény magába foglalt minden addig megtapasztalt, oly valós látomást. És egy égésbe foglaltatott minden fényben fogant entitás, a hálózat egy oly teljes, légies fehérben világosodott ki. És ebben az ezüst, égő lényegben kerekedett ki minden rátalálás, lágy érzete minden simító tudatnak, a fényesség összes ölelése ebben az űrben égett. Lebegés volt ez, zene, fátylakba simítva. Csönd volt, létező teljesség, végtelen, teljes űr. Itt voltunk mind.

Ezer kaparó fájdalom tépett ki a fényfonalak világából, sirt minden érző lény a szaggató szétválás pillanatában, keserű nyomát viselte a tér a rettegő, hideg magányának. Már nem az első és második szobájában voltunk. Csak az Öreg van itt, testét még körbejárja a derengő ezüstség, ez folyik könnyként is patkokban szeméből. Bánat volt, amit éreztem, bánat volt, amit éreztem. Tudta, hogy láttam, én tudtam, hogy tudja; láttam, amit másként nem lát egy egyszerű webkamera. És könny volt az eső, a zápor, majd zivatar. Mert ami leválasztott, egy oly teli dimenzió, nem tudtuk fényét mi visszaállítani a világban.

Kibontakozás

(részletek)

1.

azokban az órákban amikor az anyák arról álmodnak hogy
gyerekeiket simogatják
én utcákon bolyongok
parkokban erre-arra
nézem a kis szigeteket a hatyúkat
amelyek egyáltalán nem kecsesek
sört iszok cigizek és a kezem szaga mint a vasé
néha nem értem miért vagyok boldog
de legtöbbször ez a dolog nem áll fenn

2.

épp csak becsapódik az ablak
és tudod hogy innen már a jól kinyújtott test következik
és a csatatér elhagyása
tudod hogy az a darab fa egyben marad
bármilyen súly alatt
hogy a falióra ott marad
aztán jön az a pillanat amikor iszol
de azt látod hogy a pohár nem ürül
és arra emlékszel vissza
ahogy kérdezte hogy hol vagy
egy két három harang – hallottad ezt
és el akartad neki mondani
el akartad mondani hogy a füledben
a kis járatokban -
itt úgy tűnik van valami torony
és benn szertartás zajlik
az estét nem lehet a reggeltől megkülönböztetni
és nem tudod hogy a templomod falán mázsolmányok vannak-e
vagy képek
a másik oldaladra fordulsz
ismét az van hogy nem a te álmod ez
nem kellett volna kopognod a bejáratnál
megtarthatod a cipőidet
és kiugorhatsz az ablakon első próbálkozásból

3.

teljen el ez a nap
jöjjön másik
halljam ahogy egy hónap elteltével azt mondd
nézd csak hogy alszik mint egy japán baba
csak kérdezzem hogy mi van
semmi válaszd mosolyogva
és ne lássam még azt sem hogy minden el van veszve
hallhassak továbbra is
mint egy iszákos arca – rettenetben pihengetve
bármit
ami nem múltként hangzik

17.

egy szép napon megtaláltok valahol
nem lesz ott már egy lámpa sem
és én leszek az
teljesen ki lesz oltva a világítás

18.

az elmédben egy fiú rajta frakk
arca sötét karjai akár egy ráké
félíg érett vörösés dinnyét hoz tálcán
ebbe nem lehet belehalni ebbe nem lehet belehalni
ismételgeted ismételtetted
miközben látod hogy a szervezeted feladja – egyik testrészt
a másik után
egy bizonyos kézmozdulattal elutasítod az áldozatot
amíg egy túlságosan összekuszálódott gomolyagot próbálsz
kibontani
de elejtet
de elejtet
és vakon keresed az egyik végét
ennyit

19.

jó lehet amikor rossz
lehet lehet mondd most na
gyorsan mondd ne gondolkodj
jobb lenne ha egy pohár borral a kezemben ülnék
nem innám meg csak nézném ahogy csordogál
jó olajos legyen hagyjon nyomot
jól álljon ez így nekem
és ne öntsem magamra
az ing fehér mandzsettáira amelyeket kerek gombok tartanak
olyanok mint valami tuskék
mint két kis sün
mit két lélek akik sosem találkozhatnak
csak ha összeérnek a hideg kezek
valami ijedségben ami nem is a sajátjuk
egyedül
még inkább egyedül mint -
de hagyd
idd meg ezt a vodkát
menj el a mosdóba töröld le a rúzszt
bontsd ki a hajad
kerülj közelebb magadhoz
és ne mondj semmit
ne süsd le a szemed
nézz szembe és játszd azt
a játékot
a farkasszemest
mit gondolsz ki veszít

SZÁVA CSANÁD fordításai

FARKAS ESZTER 2002-ben született Marosvásárhelyen, tavaly fejezte be tanulmányait a Bolyai Farkas Elméleti Líceumban.

KELEMEN BOROSTYÁN Pécsen született 2002-ben, Marosvásárhelyen nevelkedett. Tavaly ballagott el a Bolyai Farkas Elméleti Líceumból. A Helikon *Amit nem lát a webkamera* címmel meghirdetett pályázatának különdíjasa.

MINA DECU (1983) költő, műfordító. *Desprinderea (Kibontakozás)* című, a Charmides kiadónál megjelent kötetével elnyert két fontos díjat: Az év fiatal költője 2018-ban, Eminescu-díj. Dolgozott már tanárként és könyvkereskedőként, jelenleg Roberto Bolaño írásait fordítja.

SZÁVA CSANÁD (1979) A kolozsvári BBTE filozófia szakán szerzett doktori fokozatot. Versei, prózái, gyermekversei, műfordításai számos folyóiratban, portálon és antológiában jelentek meg. Kötetei: *Nyomhatározó* (2017), *Pixelekre hull* (2020). Utóbbival elnyerte a 2020-as Prágai Tamás-díjat. Kolozsváron él.

SZERZŐINK
FIGYELMÉBE:

Patula nevet

| regényrészlet |

Carmen Elisabeth Puchianu Brassóban született 1956-ban, jelenleg is ott él. Költő, író, egyetemi tanár a brassói Transilvania Egyetemen. Háromnyelvű (német, magyar, román) családban nőtt fel, német nyelven ír. Irodalmi munkásságáért számos díjjal tüntették ki. Jelen prózarészlet a 2012-ben a stuttgarti Karl Stutz kiadónál megjelent *Patula lacht* (Patula nevet) című regényéből való.

Reggelente szédült, ezért ébredés után mindig visszafeküdt. Azután megreggelizett: két zsömlét újramelegített, s mindközben a kávé lassan csordogált át a filteren, kellemes illatot árasztva szét a tágas, világos konyhában. Mint minden egyes reggel, most is összekevert két teáskanál almaecetet egy fél teáskanál mézzel, és felöntötte ásványvízzel. Miként mondogatta, ezzel frissíti fel a lelkét, mossa le a maradék álmot és unalmat a torkáról. Egyfajta salaktalanítás ez, ahogy egy női magazinban olvasta. Ez az ital már hosszú évek óta a reggeli rituálé része volt.

Míg a kávé szörcsögve csöpögött a kifogóba, és a zsömlék is újra frissé váltak a sütőben, megetette az állatait: a szürke-fehér csíkos macskáját és a szeplős orrú, foltos kutyáját. Mindkettőt találta: a macskát az utcán, a kutyát az erdőben.

Reggeli után felöltözött, megmosta, ami még a fogaiból maradt, majd a műfogsort is megtisztította az ételmaradéktól, és óvatosan visszahelyezte a szájába. Ilyenkor mindig végigcsúsztatta nyelvét a műszájpadlásán, és már rég nem csodálkozott azon, hogy közben semmit nem érzékel vagy ízlel. Még, amikor a fürdőszobai tükör előtt igyekezett valamennyire rendbehozni a haját, akkor is ki-kiment az erő belőle és megszédült.

Ilyenkor azonnal visszafeküdt.

Hogyhogy a növények? Mármit hogy tud egy növény reagálni, és ahogy mondod, kitérni a halál útjából?

De semmiképp nem azelőtt, hogy jól fölrázta volna a párnáit – az ablakokat előzőleg becsukta: hideg volt már és huzat. A kinti világot még mindig a tél uralta. Már jó fél éve. Az év egyébként a kontinentális éghajlatnak megfelelő négyes felosztásából, amit gyerek- és fiatakorából ismert,

nehezen felfogható kettes felosztásúvá alakult, mely hirtelen hőmérséklet-ingadozásokkal és megnövekedett időjárás-érzékenységgel járt, amit nehezen viselt.

Valahányszor reggelente visszafeküdt, azt képzelte, hogy a halálos ágyába fekszik. Nem kell egyebet tennie, mint várnia – gondolta. Várni, hogy a halál eljön és végre magával viszi.

Ha valakinek Patula ezt elmesélte volna, kineveti. Minden bizonnyal. Az anyja legalábbis. „Hogy neked mindig a legrosszabbra kell gondolnod!”, vagy „Milyen nyúl szívű vagy! Csak nem félted a hitvány életedet?” – mondogatta félig komolyan, félig ironikusan, már amennyire Patula a szél hangjából ezt ki tudta venni.

Bárki, aki a halálról beszél, úgy tesz, mintha őt magát nem érintené, mintha mindig csak másra sújtana le, őrá sosem – természetesen. „Nagybányára utazunk, tudja, a férjem testvérehez, aki tüdőrákos. Ez az utolsó, tiszteletből lerótt utazás, ezt ugye meg kell ejteni, erre nem lehet nemet mondani” – szólt az öreg hölgy, s ahogy ott állt oldalra hajtott fejjel, előregörnyedve, az embernek az volt az érzése, hogy alulról néz rá, ez pedig kihívóvá és önhiálté várszolta a tekintetét. Ez az öregasszony a nyolcvanát súrolta, de úgy beszélt a sógora közeli haláláról, mintha az egyedüli lenne, akinek a halállal meg kell küzdenie, és előtte pedig még hosszú évtizedek állnának.

Patula megrázta a fejét ezen emlékre.

Gumifáján megsaporodtak a sárga levelek.

Eszébe jutott, hogy napok óta nem adott neki vizet. Eldöntötte hát, hogy felkel és megöntözi. A méretes faládjában levő föld kőkemény volt. Pontosan emlékezett arra a húsvéthétfőre, amikor az anyjával megvették ezt a virágosládat. Mindenesetre a múlt században volt, a huszadikban, gondolta, és akkoriban az ortodox húsvéthétfőt még nem vezették be munkaszüneti napként a román naptárba. Hétfőn azonban nem volt órája, úgyhogy az egész nap a rendelkezésükre állt, így kimehettek a városba. Igaz, meglehetősen nyomott hangulatban, Patula ugyanis reggel háborzongató felfedezést tett: ahogy végighúzta jobb tenyerét az alhasán, valami keménységet érzett. Amiről ők addig igyekeztek tudomást nem venni, azon a bizonyos húsvéthétfőn kőkeményen tudatosult bennük. A figyelmeztető jel tagadhatatlan volt, egy alapos vizsgálat pedig elkerülhetetlen. Szórakozás végett akartak a városba menni, s hogy egy nagyobb cserepet vásároljanak a gumifának, mely időközben messze túlnőtte az eredeti tartóját. Most azonban ott álltak a fürdőben összeölelkezve, és keservesen sírtak, mígnem hirtelen nevetni kezdtek. Mindig ezt csinálták, valahányszor pocskékul érezték magukat. És ez segített. Amíg együtt voltak, minden egyes alkalommal segített.

Ahogy Patula csoszogva közeledett a gumifához, az összes levele lehullt. Kinyitotta az ablakot, majd gyökerestül kihúzta a csupasz tövet a rátapadt földdel együtt a ládából, és az utcára hajtotta. Arra gondolt, hogy Erzsébetnek, a nagymamájának, aki annyira szerette magát növényekkel körbevenni, és lelkiismeretesen ápolta és gondozta is őket, ahogy mondani szokás, értett a növények nyelvén, legutolsó hónapjaiban az összes növénye elpusztult, anélkül, hogy ezt észrevette volna. Mintha a nagymamája már csak önmagának élt és csak magára figyelt volna, illetve arra, hogy a névsorolvasáskor ott legyen, egy pillanatot se késsen. Kiszáradt növényeit valamikor megperzselte a napon, és ki is dobta őket az udvarra. Most meg a gumifát hagyta meghalni. De mit is számít? Egy gondal kevesebb.

Patula találkozott egyszer egy nővel, aki azt mondta, az állatok és a növények jóval az ember előtt megérzik a halált. S hogy elkerülik őt, úgymond ösztönösen kitérnek az útjából, távolságot tartanak tőle – magyarázta. Az asszonynak csenevész keze volt, ujjai szinte teljesen hiányoztak. Csúpan a hüvelykujja fejlődött ki valamennyire, egy fél kisujnyira. Contergan-gyermek, gondolhatták. Mindenesetre ő nagyon is jól tudta, miről beszél. Mindig tartott kutyát meg növényeket, s az összes szerette meghalt már. A kutya meg a növények is minden egyes alkalommal reagáltak erre. „A növények?” – kérdezte Patula kételkedve. „Hogyhogy a növények? Mármit hogy tud egy növény reagálni, és ahogy mondod, kitérni a halál útjából? Nem, te butaságokat beszélsz, lelkem! Nekünk is vannak... Az ember megöregszik és megbetegszik és reszketni és felejtetni kezd, és ereje meg kedve is fogytán. A növények is éppolyan terhet tudnak jelenteni, mint... Nem, nem, neked elment az eszed. Ez hülyeség!” A hölgy mérges lett, Patula pedig egy álló héten keresztül nem találkozott vele sétái alkalmával.

Hülyeség, gondolta megint Patula. A gumifa öreg volt. Fele olyan öreg, mint ő, mindenesetre elég öreg, túl öreg egy gumifához. És különben sem kedvelte őt túlságosan. Kopasz ágait a mennyezet felé nyújtogatta, s csak a végükön fityegett itt-ott egy-egy levél. Most legalább az összeset lehullatta. Az utcán valaki szitkozódni kezdett. Talán a gumifa a fejére esett. Vagy megbotolhatott a gumifában. Ez sem érdekelte őt különösebben. Vissza akart feküdni az ágyába.

Ezek a fagyosszentek kifogtak az embereken. Valaki egyszer azt mondta neki félig viccesen, félig komolyan, „nektek, evangélikusoknak, szászoknak, alig van három-négy szentetek, és azok sem hoznak semmi jót. Május közepén befagy az ember segge, és úgy vacog, mintha egyenesen az ördög jött volna el érte!” Akkori-

Judit Reigl: *Block Writing* – részlet

ban csak nevetett, és hátraszegte a fejét. Így csak egy műveletlen ortodox beszélhet! Most azonban ő is érzekelte a nyirkos hideget a falakban, mint nedves törülközőt a testén. Egy okkal több, hogy ágyban maradjon, gondolta, miközben bizonytalan léptekkel eltávolodott az erkélyablaktól, és jobb kezét előrenyújtva az ágyig araszolt. Meggörnyedve tipegett, baljával egyensúlyozva fájdalmas keresztjét. Csak vonszolta magát, egyik lábát a másik elé téve.

Majd bal kezével a puha matracra támaszkodva, lehuppant az ágy szélére. Sőhajtozva vette le cipőjét, s közben megpillantotta magát a hatalmas tükörben, mely a szemben levő falon állt, a cserépkályha és az átjáró-, azaz nappali- és tévészooba dupla ajtaja között.

Családja összes nő tagja ugyanúgy sőhajtozott, mindannyian fájdalmas keresztet hordoztak. A nagynénje ugyanúgy, mint a nagynénje meg az anyja. És talán a dédanyja és a dédnagynénje is ugyanúgy szenvedett. Mindannyian, és erre így is emlékszik, egészen jól tartották magukat az utolsó életéveikig. A kis sőhajtokat leszámítva nem csaptak nagy hűhót belőle, és mindig kerültk a siránkozást. De mivel életük végére szinte mindannyian magukra maradtak, nem tudni, hogy is volt ez valójában.

Micsoda egy leszármazási ág – gondolta Patula. – Figyelemre méltó, igazán figyelemre méltó!

A tükörben látta a hajfürtjeit a homlokába lógni, látta az utolsó hajszínezés sárgásbarna maradványait a halántékán, és a ráncokat is az arcán. A nagynénje arcát látta és az anyja arcát, a nagynénje arcát úgyszintén. Lesütötte a szemét, akárha szégyellné magát. Csak bámulta meztelen lábát, a fagyásnyomokat a nagylábujjain, és mindkét lábát fel akarta tenni az ágyra. Egyensúlyát veszítve az oldalára huppant, fejét az ágy szélébe verte. A párna szerencsére felfogta az ütést. Csupán tompa fájdalmat érzett a tarkóján.

Magára húzta a takarót, és csendben, mozdulatlanul feküdt.

Talán olvasnia kellene.

Könyvekből több volt a kellenél a lakásában. Az évek során egész polcokat és szekrényeket pakolt tele velük. Valahányszor kezébe vett egyet, egészen pontosan tudta, hol, mikor és milyen körülmények között vásárolta. A könyvörülete licista korában vette kezdetét. Nem is vásárolt egyebet szűkre szabott zsebpénzéből. A ruhák meg a cipők a legkevésbé sem érdekelték. A könyvek viszont egyenesen lenyűgözték, amióta az elsőt egyedül elolvasta – a bukaresti Ifjúsági Kiadó egyik köteté, a Grimm testvérek *Gyermek- és családi meséi* volt az. Az anyjától kapta ajándékba egy nyáron. Addig sosem akart egyedül olvasni. Már két-három éve iskolás volt, és még mindig mással olvastatta a meséket. Az anyja végül kétségbeesésében megvásárolta ezt a könyvet, és vakációs ajándék

gyanánt átnyújtotta neki. Akkor kezdett el Patula olvasni, és ezt követően évtizedekig nem tudott szabadulni a könyvek varázsától. Mindent megvett, amit érdekesnek talált. Művészeti könyveket és regényeket, elbeszéléseket vásárolt, hébe-hóba versesköteteket is és drámákat, angol nyelvű könyveket és románokat is, de mindenekelőtt természetesen német nyelvűeket, és egykettőre megtöltötte velük a házat. Imár két sorba kellett rendeznie a polcokat, hogy helyet biztosítson az egyre több könyvnek.

Aztán megundorott tőlük. A legszívesebben az összes könyvet kidobta volna. Mint nemrég a kiszáradt gumifát, a könyveket is legszívesebben az utca közepére hajította volna. Ez egy olyan időszakban történt, amikor ő maga is könyveket kezdett írni, és a mások által írt könyvek iránti türelme és érdeklődése elveszett. Igazi életválságnak tűnt, és nehezebbre esett elfogadni, hogy a könyveknek immár semmi mondanivalójuk nincs számára. Most azonban, amikor alapjában véve semmi egyéb tennivalója nem maradt, mint várni, úgy gondolta, hogy még egyszer meg kell próbálkoznia a könyvekkel.

Patulának eszébe jutott az első könyvespolc, amit a hatvanas évek derekán szereltetett fel. Hirtelen annyi könyv gyűlt össze, hogy sehogy sem fért már Hil és Gheorgh hálószobájában. Akkoriban már néhány éve a második, kisebbik szobát is bérelték, és Hil elszántan fel- ▶ 20.

VARGA BORBÁLA

az erőszak után

benyomásukat verték volna bőröm alá mint szöveget
de kilököm őket és kilökődik velük együtt a seb
rakás illúzió – semmim se bánja ha szétverődik akármelyik
rugalmas a test hallotta látta de nem juthattak el szívemig

Gál András: *Pink-Burgundy* – részlet

▶ 19. tétetett az ablakpárkány alatti kis beugróba három deszkát, melyeken aztán elrendezgette a könyveit. A szomszéd, David úr, keresztnévén Fredi, segítőkésznek bizonyult, hát mégiscsak asztalos volt, és a szomszédasszonyt is igencsak kedvelte.

A három polc hamarosan elégtelennek bizonyult a Hil és Patula által vásárolt, egyre jobban szaporodó könyvek számára. Ráadásul gyorsan is porosodtak az utcára nyíló ablak alatt sorakozva. David Fredi rendkívül leleményes és segítőkész fickó volt. Hamarosan egy igazi minikönyvárat készített, bepásztva az ajtókeretbe, mely a kisszobát a házinéni, Muzzi tánti szobájától elválasztotta. Ilyenképpen az új könyvespolcnak kettős szerepe volt: a könyveknek nagyvonalúan sok, a pornak ezzel szemben kevesebb helyet biztosított, és ugyanakkor hangtompítóként is szolgált. Később, amikor Patula felnőtt, és alkalomadtán férfi látogatókat fogadott, szívből remélte, hogy a könyvespolc beválik. Mindenesetre sosem tudta elnyomni a Muzzi tánti szobájában levő ingaóra kemény ütéseit. Különösen éjjelkor, amikor Patula a könyvei vagy irományai fölött görnyedezett, vagy álmatlanul hánykolódott az ágyában, az óra a kelleténél is hangosabban ütötte el a tizenkettőt.

Ilyenkor mindig megcsapta az éjszakai hűvösség, és Patula tudta, hogy a magány az.

Baljával a vékony könyvecske után nyúlt, mely az ágya mellett hevert, a szőnyegen. Úgynevezett nagybetűs zsebkönyv volt, inkább öregeknek, semmint gyermekeknek. Nem tudta, hogy örüljön-e neki, vagy inkább mérgeződjön miatta. Hisz épp elég rossz az, ha az ember öregkorában gyermeketeg lesz. Nem szükséges őket erre minden alkalommal még emlékeztetni is. No de mindenesetre szemüveg nélkül tudta az effajta könyveket olvasni, ami jól jött neki, mert ha olvasás közben el is aludt, nem maradtak rajta az orrán meg a fülén azok a ronda nyomok.

Ebben a vékony zsebkönyvben egy történet állt két eszkimó nőről, akiket, aggkorúak lévén, a családjuk kipakolt és otthagytott egy kietlen vidéken. A két nőnek azonban olyan életereje volt, hogy minden akadály ellenére utat találtak a túléléshez, mindezekelőtt azáltal, hogy megbékéltek a halál gondolatával.

Tetszett neki a történet. Már rég belátta, hogy az élet utolsó és egyben egyedüli értelme a halálban keresendő. Közhasznú gondolta, és nevetni kezdett ezen az ostoba gondolon. Az anyja mondogatta mindig, hogy a világ összes okos dolgát elmondták már mások, főleg a nagy személyiségek, ennek ellenére nem tárgított attól, hogy neki is joga van egyik-másik okos gondolathoz. Patula elaludt.

A könyv kinyitva hevert a mellén, feje enyhén a fal felé fordult, teste lejjebb csúszott, úgyhogy a takaró szinte a teljes arcát elfedte, lába pedig kikandikált alóla, a bal balra, a jobb pedig jobbra billenve. Mint mindig, a nagylábujjain levő fagyásnyomok most is sötétvörösén izzottak.

SZENKOVICS ENIKŐ fordítása
1974, Kolozsvár. Szülővárosában él.

RUSU SZIDÓNIA

játék

metszőollóval vágta le, hogy vízbe tegyél,
a konyhaasztalod közepére. érezni akartad
az illatot, ami betölti a teret, a textúráját
a testemnek. minden nappal kicsit többet
vágta le belőlem, hátha megmaradok.
én meg hetekig őriztem az illatot, hogy
kellemes legyen neked hazajönni.
mert sötétek a falaid, dohos a párnád,
penészes lábnyomok járnak át a szobát.
később a szádba is vettél. érezni akartad
a testemnek a textúráját. forgattál, ízlelgetél,
lenyelni nem tudtál. mint ahogyan semmit sem
már hosszú évek óta. az a részem, végül a toalettben,
majd valami koszos csövekben végezte.
pár napig még veled voltam. majd lassan fakult el.
először az illat. majd a testem.
összeaszott, száraz csont lettem.
a kapu előtti szemébe tettél. semmi ceremónia,
semmi búcsú. hiszen te sosem búcsúzol.
gyorsan elszállítottak. bedaráltak. ezer és ezer test közé vegyítve,
így nem is érzem. már nem tudom, mi tartozik hozzám.
csak a gyökereim fájnak ott a kertben, amióta leszakítottál.

1993, Gernyeszeg.
Kolozsváron él.

Egy történet, amit el kell mondani

Az *Isten keze* című filmben van egy jelenet, amely egy Fellini-film szereplőválogatási folyamatába enged bepillantást. A főszereplő bátyja elmegy erre a castingra – ahol igazi színes, nagyon fellinis hangulatú kavalkád verődik össze önjelölt és önmaguk nagyszerűségétől láthatóan eltelt epizód-szereplőkből, kiöregedett bonvivánoktól levezített divákon át szegecselt bőrdzsekis punkokig –, majd miután lógó orral kijön („azt mondta, túl közönséges az arcom”), a kamasz Fabietto (Filippo Scotti) beleskelődik a félig nyitva hagyott ajtón. A mestert nem látja, végig takarásban van, csak a hangja hallszik, amint instruálja a segítőt, hogy mely gyönyörű nők fotóját tűzzék ki a falra, az ajtórésben kémlelő fiú mély-séges ámulatára – a női test szépségének olyan leplezetlenül régivágású dicséretét hirdeti ez a képsor (és több későbbi is), amit manapság egy filmben tényleg csak Fellini-re való hivatkozással lehet megtenni. Fellini ott van, de egyetlen percig sem látjuk – mintha a Paolo Sorrentino-filmek esztétikai univerzumának (az Oscar-díjas *A nagy szépségtől* egészen a mostani alkotásig) metaforikus összefoglalása lenne ez az alap-helyzet. Fellini ott van, mégisincs ott: Sorrentino azon kevesek közé tartozik, akik úgy képesek megidézni a nagy előd szellemét (és nem csak áttételesen, hanem jól beazonosíthatóan: *A nagy szépségben* *Az édes életet*, az *Iffjúságban* a *Nyolc és 1/2-et*, az *Isten kezében* az *Amarcordot*), hogy azt egy pillanatig sem érezzük a mester életművével való visszaélésnek – legfennebb azt, hogy Sorrentino úgy készít filmet, ahogyan legkésőbb Fellini óta olasz filmet elképzelt az ember, és ezt összetéveszthetetlen módon teszi. Szertelen, mesés, életigenlő, szimbolizmussal teljes, egyszerre érzéki és spirituális stílusban.

A képek sajátos mágiájáról van szó: a Netflixen elérhető opusznak a főcímet közvetlenül követő nyitójelenete a Sorrentino-életművön belül is leginkább *Az ifjú pápa*, sőt *Az új pápa* bizzar, erotizált esztétizmusát idézi. A jelenetsor, amikor a kamaszfiú szemében (és nem csak az övében) a vágy titokzatos tárgyává nemesedő nagynénit (Luisa Ranieri) maga Szent Januáriusz (azaz San Gennaro), Nápoly patrónusa viszi el a pokoli dugóból – élveteg, idősödő arisztokrata képében – egy régi időket idéző automobilon az omladozó palotájába, ahol az ősi nápolyi legendákból előlépő *monaciello*, a kis, gyerekformájú szerzetes megjelenése meddősége gyógyulásának ígéretét nyújtja, nehezen feledhető – Sorrentino filmjei varázslatos hatású, tökéletesen komponált jeleneteikről is emlékeztetnek maradnak. Az *È stata la mano di Dio* talánya abban áll, hogy bár lenyűgöző jeleneteinek többsége mind ismerős valahonnan – Fellini-filmekből, Tornatore *Cinema Paradiso*jából, korábbi

Sorrentino-munkákból –, mégis ez az itáliai rendező legszemélyesebb filmje. Az önéletrajzi jelleget ezúttal tényleg fontos hangsúlyozni: ez egy felnőtté válás története, amelynek során a nápolyi ifjú, *Fabietto*, kamaszos élményeken, a felnőtté válás néhol egészen megdöbbentő beavatási rítusain (lásd a szüzesség elvesztésének mozzanatát, egy idős bárónő hathatós segédletével) keresztül elindul a felnőtté és filmművésszé – végeredményben a *Fabióvá* – válás rögös útján, Róma felé, ahová minden út vezet. De Róma itt csak a végkifejletben jut szerephez, távoli, vágyott ígéretként: ez Nápoly filmje, szerelmeslevél a délolasz város 80-as évekbeli lüktető, eleven, egyéni és társadalmi ellentmondásokról feszített, mégis vonzó világához, magához az olasz nagycsaláddhoz, baloldaliságára büszke banktisztviselő apával (Sorrentino állandó színésze, Toni Servil-

lo), bolondos, magánéleti csalódottságait kamaszos csínyekkel leplező anyával (Teresa Saponangelo), különc nagybácsikkal és nagynénikkel, testvérekkel és kuzinokkal, ezzel az egész – kívülről nézve – rokon-szenves bolondokházával, amelynek tagjai szinte kivétel nélkül annak a lázában égnek, hogy „minden idők legnagyobb labdarúgója”, az argentin félisten, Diego Armando Maradona a Napolihoz igazol-e vagy sem. (Mellékesen jegyezzük meg, hogy Maradona perrel fenyegette Sorrentinót a film miatt, amire – a végeredmény ismeretében – semmi oka nem volt, a jogi elszámolást azonban megakadályozta a focisztár halála.) Mint tudjuk, oda igazolt, ez pedig igazi sikerszériát indított el a nápolyi csapat történetében; a film duplafenekű címe viszont az 1986-os, Anglia elleni világbajnoki negyedöntős mérkőzés híres-hírheft kezezős góljára utal.

A cím említett duplafenekűsége abban áll, hogy az argentin labdarázsló, hmm, bravúrja összekapcsolódik az isteni gondviselés jelenlétével. Az ifjú főszereplő azért

nem utazik el szüleivel a család vidéki házába, mert szeretne élőben megnézni egy mérkőzést Maradonával, így menekül meg a haláltól, ugyanis édesapja és édesanyja szénmonoxid-mérgezésben hunynak el azon az estén. Fabio Schisa fiktív története ez esetben (is) pontosan követi Paolo Sorrentino valóságos életrajzát, viszont olyan erős cezúrát hoz létre a film szerkezetében és alaphangulatában, amit a nézők jelentős része valószínűleg nehezen emészt meg. Az elbeszélés mégsem esik szét, csupán „tönst vált”: a film első felének játékos, karneváli atmoszféráját felváltja a tragikus útkeresés fázisa a jellemfejlődésben. Fabietto találkozása és látszólag céltalan, de sorsdöntő beszélgetést hozó éjszakai kóborlása Antonio Capuano filmrendezővel (akit Ciro Capano alakít, nem maga a direktor) szintén az európai filmes modernizmus arany-

korát idézi. „Van mondanivalód? Van olyan történet, amit mindenképpen el akarsz mondani?” – kérdezi, harsányan gesztikulálva, a filmrendező-példakép a szülei elvesztésének gyászt feldolgozni képtelen fiatalembertől. A fordulópont itt áll be; és miután hősünk maga mögött hagyja szeretett Nápolyt, a család maradékával, a kamaszkor foci-mániájával együtt, rituálisan elbúcsúzik a szanatóriumba került csodálatos nagynénitől, Patriziától is, majd a Róma felé tartó vonatút egyik vidéki állomásán megpillantja a film elején felbukkanó titokzatos gyerekszerzetest, tudjuk, hogy végképp felnőtt. A gép forog, az alkotó nem pihen: a történet elmondásra vár.

— **Isten keze** (*È stata la mano di Dio/The Hand of God*), olasz–amerikai film, 130 perc, 2021. **Rendező és forgatókönyvíró:** Paolo Sorrentino. **Zene:** Lele Marchitelli. **Operatőr:** Daria D’Antonio. **Vágó:** Cristiano Travaglioli. **Szereplők:** Filippo Scotti, Toni Servillo, Teresa Saponangelo, Luisa Ranieri, Marlon Joubert, Betty Pedrazzi, Renato Carpentieri, Massimiliano Gallo.

Abszurd hatalom, komor kabaré

görbe tükört tart társadalmunk elé, a maga parádés és parodisztikus hangvételével

A hatalom körforgása. Hiábavaló hajszo-lásának bemutatása. Silviu Purcărete rendezésében, a Kolozsvári Állami Magyar Színház nagytermében Eugen Ionescu *Macbettjének* színrevitele fogyasztásra szánt, jól megemészthető előadás a maga kabarét idéző díszletével (Helmut Stürmer munkája), bohó látványvilágával, hangulathordozó kellékeivel, pontosan kirajzolódó jellemeivel.

A darab világában az éppen uralkodásának csúcán csücsülő Duncan király (Bács Miklós) folytat háborút, persze csak tisztes távolból figyelve a csata történéseit. A királyi csapat győzelmével zárul a háború, amibe a darab kezdetén csöppen bele azonnal a néző. A két hadvezér, Macbett (Bogdán Zsolt) és Banco (Viola Gábor), valamint a katonák lojálisan, önfeláldozó módon, a király erejét, hatalmát, önkényuralmát meg sem kérdőjelezve hajtják végre annak parancsait. Kapunk tehát egy fokozottan feszült atmoszférát, amit a diktátor szerepében megjelenő Duncan személyi kultuszának abszurd gyakorlata alapoz meg.

A cselekmény kiindulópontja mindenképp a boszorkányok által felvillantott eljövendő sorsszálak összefonódásának momentuma. Itt kezd gyorsabb tempót diktálni a történet, ritmusosabbá, lendületesebbé válni az előadás, a magától értetődő, rendíthetetlen, „idilli” alapállapot: Duncan zsarnoki uralkodása ugyanis megint látszik. Az események, a cselszövések, az ármánykodások következtében a hajtóvadászat megindul, magával rántva szereplőinket.

Az előadásban helyet kap a világ szennyétől, a hataloméhségtől mentes limonádéárus bohóc

(Kántor Melinda), aki jól egyensúlyoz a különböző erők között, és brillírozva világít rá arra, mennyire nincs értelem, érték, de legfőképp szív ebben a ranglétra tetejére törekvő macska-egér játékban.

Látjuk a talpraesett, tisztességes, ám-bár az önmegvalósítást és feltörekvést áhító hadvezéreket, akik alighogy magukba szippanthatták a felemelkedés légkönyű, csábító ígérését, azonnal teljes levegővétellel töltenék meg tüdejüket belőle. E karakterek között tengődnek az orrukig sem látó, robotként funkcionáló katonák, inasok, ordonáncok, és közöttük vannak azok is, akik gyökerestől forgatják fel az előadás világát: Lady Duncan, a későbbi

bi Lady Macbett (Vindis Andrea) és komornái (Pethó Anikó és Román Eszter), akik itt és együtt nem mások, mint a három jóslatot hozó boszorkány. Boszorkányainkat szánt szándékkal nevezhetnénk részletekben rejlő szépségeknek (ha szépek is lennének), azaz annak a töredéknek, amely szüntelen elkerülheti figyelmünk, amely fölött mindnyájan szemet hunyunk, de amely képes akár vesztünket is okozni. A viharként érkező boszorkák úgy lépnek (le) ki a darab világából, ahogy érkeztek: bomlott, széthullt, kaotikus körülményeket hagyva maguk után. Na meg egy, a hatalomtól, árulástól és gyilkosságoktól megzavarodott Macbettet. Macbett halmozva a jót

THEÁTRUM

Megbocsátás, avagy pótolni a pótolhatatlant

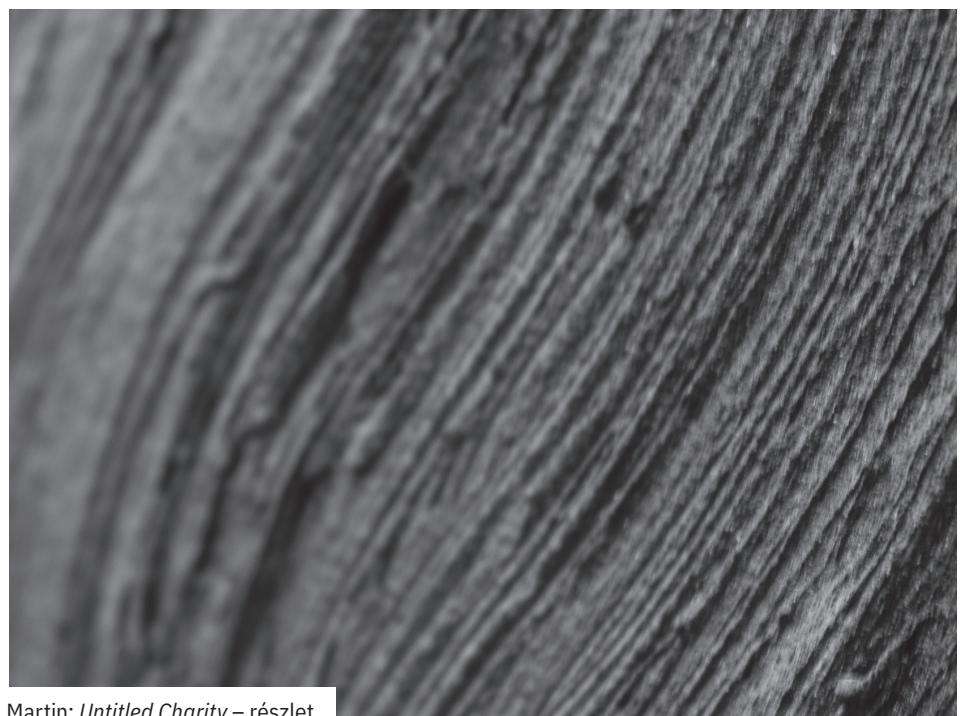
KRITIKA

Negatív családkép vagy kegyetlen rávilágítás az igazságra? – ez a kérdés foglalkoztatott Szercey Szabolcs *Plüssbolygó*jának olvasásakor. Második kötetében a szerző ugyanis igen szokatlan módon közelíti meg a kapcsolatok, a szerelem és a család kérdését. A kötet versei az egész társadalomra vonatkoznak, nem általánosítanak, hanem a szerző saját tapasztalatai alapján világítanak rá egyes problémákra és a kor buktatóira a kapcsolatok terén – nem véletlen, hogy családról beszélve egyes szám első személyben ír, a szerelemtől és más kapcsolatokról egyes szám harmadik személyű hangvételre vált. Szercey verseiben melleszi a formai kötöttséget, nem ragaszkodik a rímekhez – a rím nélküli dikció, a szabadverses forma ez esetben feloldja a kötöttségeket, s mi magunkra maradunk a történetekkel.

Felfordított világra enged következtetni a kötet borítója (fekete-fehér illusztráció, amelyen egy kisgyerek fejjel lefele, szinte esik ki az anyaméhéből) – már maga a borító sem ígér boldog hangvételt, sejteti, hogy nem szokványos családképpel szembesülünk. Míg Szercey Szabolcs első, 2017-ben megjelent kötetének, a *Nyelvtani közép* verseinek nem ad címet, második kötetének címei új jelentésrétegekkel gazdagítják az egyes műveket. Így egy-egy cím igazán talányosra sikeredik, mint pl. a *Strasberg-módszer* vagy *azubasute*, amelyeknek értelmezése megizzasztja az olvasót, de egyben értelmezési keretet is kínál a versek olvasásához. A *Strasberg-módszer* egy olyan színészi/színházi módszer, amelyben minden alakításnak valódinak kell tünnie. Szercey verse az emberi kapcsolatok látszatjellegére, a bensőséges kapcsolatok hiányára reflektál. Ugyancsak az elidegenedés motívikájára épül az *ubasute*, amely arra a régi japán módszerre utal, miszerint az idős családtagot kivitték egy kietlen helyre s hagyták meghalni. A kötet verseit egyébként gyerekrajzokkal illusztrálták – nem tudom, mennyire jó ötlet, vállalt és valódi gyermekperspektíva között nagy a szakadék, mint ahogy az sem derül ki a kötetből, a gyerekrajzok valóban illusztrációként születtek vagy random módon válogatták azokat.

Szercey versei a traumaköltészet felől érthetőek meg igazán – saját tapasztalatai alapján próbál láttelelet adni egy kor válságáról, az emberek közti kapcsolatok kiüresedéséről: jó kérdés, mennyire sikerül mindezekről hitelesen és közhelymentesen írnia. Az egyes szám első személyű elbeszélés mód, a negatív töltetű családtörténetek kimondása, elmesélése, felmutatása az elsődleges – nem keres kiutat, hanem a pusztá felmutatás által ismertet, s nem egy esetben elrettent: „nem talált magának senkit, vagy/őt nem találta meg magának senki,/ ezért úgy döntött, hogy önmagával/fog összeházasesodni...” (17. o.) sorok is erre utalnak a *vicium* című versben. Távolságtartás, sötét láttelelet és részvétlenség, elrettentés és empátianélküliség árad Szercey szövegeiből, melyet a kötet jól körülhatárolható narratív szála is felerősít. A megismerkedés és házasság egyes szakaszait („minden mást elfelejtett,/egyetlen szóból

▶ 24.

Jason Martin: *Untitled Charity* – részlet

– és járulékos veszteségként – eltussolva a kisebb rosszat, már-már szenvedve tengődik a trónon, aminek súlyát csak újabb negatív cselekedetek képesek redukálni. De hát mindent a hatalomért. Nem igaz?

Az előadás lassan, lineárisan építkezik. A visszafogott, vontatott alapszint hátróztatott nyomatékosítani kívánja, hogy a hatalom, az elnyomás és idegtépő terror milyen hatást gyakorolhat világunkra. Egyetlen szünet osztja ketté a játékidőt, és készíti fel a nézőt a második egység érzelm-, látvány- és fordulatdömpingjére.

A szereplők terveznek, vágyakoznak, végrehajtanak, némelyikük meghal. Egy csapóajtón keresztül zuhannak alá fejjel vagy anélkül a többi hullá közé. Feltámadnak. Egyszóval minden megtörténik, ami megtörténhet e darab neonlímpás, bársonyfüggönyös, repülőbőrönd-keretes szögei között.

A szereposztáson érződik az a fajta megfontoltság és aprólékoság, ami logikus egy olyan rendező részéről, aki egész pontosan ötödik alkalommal dolgozik a kolozsvári magyar társulattal.

Mókuserékben érezhetjük magunkat, ha az előadás lezárását, a voltaképpeni félbeszakítását – de semmiképp sem a megkomponált végszót – tekintjük. Szappanoperába illő momentumként szolgál az a bizonyos jelenet, amelyben Duncan eltitkolt fia tűnik fel, aki örökölni jött, és bizony örökölni is fog. Az őt illető trónon ülve mondja el ugyanazt a beszédet, melyet az előtte, az azelőtti és még azelőtti uralkodó személyek megcsorbítva a tekintély, nagyság, valódi tehetség, igazságosság, egyediség, valamint az ember önmagához való hűségének eszményét. Beszéde alatt a háttérben megjelenik egy portré Macbetről, majd a portrén szereplő test újabb és újabb arcokat, ezáltal tulajdonost kap magának. Egyértelmű üzenetként szolgáló vizuális stimulálás, reflektálva arra, hogy bárkiből válhat diktátor, és ha az elhatalmasodó viszály azt kívánja meg, mindenki helyettesíthető.

Az előadás mondanivalóját a nézők szem előtt lebomló díszlet, a takarítók, kellékesek, világosítók és a színészkollegák előadás utáni, szokásos tevékenységeinek a színen történő, kizökkentő cselekvése kontúrozza igazán, nyitott, egyfajta folytonos karaktert adva a darabnak.

Silviu Purcărete *Macbettje* görbe tükröt tart társadalmunk elé, a maga parádés és parodisztikus hangvételével, szimmetrikus környezetével, szereplői árnyaltságba oltott egyszerűségével. Egy olyan tetemet boncolgat, amelyről azt hittük, eloszlott a háborús korszakokkal együtt. Vagy csak a felszín alatt, foltokban szivárog, ám e szivárgás is egyértelműsíti: a korrupció, a bűn csírázása, bármely életképes közegben, a státuszszal kötött házasság foggal-körömmel való védelmezése.

— **Kolozsvári Állami Magyar Színház.** Eugen Ionescu: *Macbett*. **Rendező:** Silviu Purcărete. **Szereplők:** Bogdán Zsolt, Viola Gábor, Bács Miklós, Vindis Andrea, Dimény Áron, Váta Lóránd, Bíró József, Kántor Melinda, Pethő Anikó, Román Eszter, Balla Szabolcs, Bodolai Balázs, Buzási András, Gedő Zsolt, Kiss Tamás és Marosán Csaba. **Díszlettervező:** Helmut Stürmer; **jelmeztervező:** Lia Manțoc; **zeneszerző:** Vasile Șirli; **dramaturg:** Visky András; **korrepetitor:** Kolcsár Péter.

„Most anya apa, a gyerek anya, és apa gyerek”

A *Plüssbolygó* című kötet egy fonákjára fordult családi, illetve szerelmi tematikát követ. Állandó középpontja a sokszor fájdalmasan tárgyilagos hangnemet megütő lírai én. Kisautó, rajz, jegygyűrű, szülés, plüss. Csak pár gyakran megjelenő motívum, melyek a családon belüli szerepeket képesek leosztani, azonban Szercey világában a groteszk ábrázolásmódnak köszönhetően korántsem szokványos felcserélődések, asszociációk lephetik meg az olvasót.

A kötet szerkesztését tekintve esetlegesnek ható sorrend érződik. A család idillikusnak semmiképp sem nevezhető, inkább traumatikus világa egybeforr a szorongásteli szerelmi szállal, így hozva létre egy sűrű, nehéz masszát, amely a versben megszólaló „bolygó”, azaz a lírai én körül forog. Erre a sűrű massa-érzetre az említett meg-nem-szerkesztettség találóan hathat. Az akár több évtizedet magába ölelő történetek és helyzetek megélése az idő múlásának lenyomataként összepréselődik és egyidejűleg tör felszínre. Minden összefügg minden. A múltban megélt történetek a jelenben kifejtik hatásukat: felszivarognak az otthontalanság, a hiányérzet és a bizonytalanság hármasságában. Azonban az egyidejű kifejeződés, a versek sorrendje és a tematikák egymásba játszása sokkal inkább megakasztja az olvasó figyelmét, és a képkockák találatása nehézséget okoz a sűrítettségnek köszönhetően.

A szöveg komplexitását adja az a lehetőség, hogy a versek tematikai variálhatóvá váljanak. Szabad kezet kaphatunk a lánc felfűzésében: szülés–kötődés–semlegesség, anya–apa–gyermek–nyelv–személytelenség, anya–apa–gyermek–szereplehetőség és még sorolhatnám tovább.

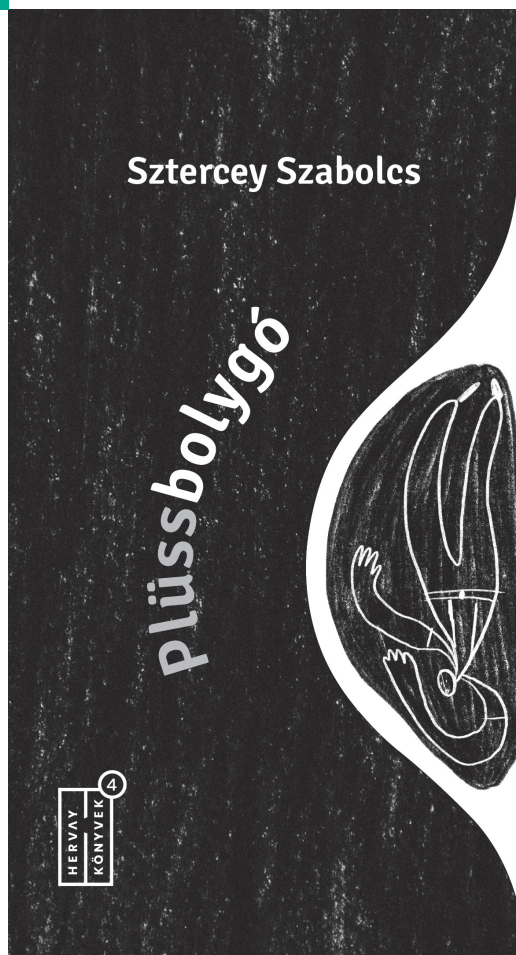
A test mint tárgy megjelenítése jelentős a szövegvilágban, és a helyenként groteszk ábrázolással a valóságon túlmutató erős képekkel hat az olvasó érzékszerveire. Ezáltal beavatódunk abba a teremtett, sajátos világba, ahol az ember elveszti méltóságát és eszközzé válik, kiszipolyozva belőle az érzelmek utolsó cseppjét is. Így nem véletlen, hogy ki lesz ennek a jelenségnek egyik legnagyobb áldozata: az anya. A *parazita* című versben az erőszakkal történő megtermékenyítés után megalázó és személytelen szülés következik, mintha a női mivolt eláztatásodna: „Egy bizottság előtt kell a világra hozni, aki magas pontszámot ér el, apró emlékmédált kap./Értékelik, hogy csendben és gyorsan szül.”, 58. o. Ez a kiszolgáltatottság a *napfogyatkozásban* is tetten érhető, mint ismétlődő élethelyzet: „ő meg fájások közepette lép a színpadra,/egyszerű ruha rajta, kezét a hasán tartja,/majd a hátára fekszik a színpad köze-

▶ 23. álló nyelvet beszélt,/amit már senki nem értett, de őt ez/nem érdekelte, annyira szerette a lányt” – *ballada*, 9. o.), a családalapítás kételyei (lásd a *lakhatás* című verset: „Sokáig nem szülte meg a gyermekét, egyszerűen magában tartotta,/visszaszorította, mint egy ismeretlen fájdalmat,/mintha azt várta volna, hogy magától elmúlik vagy visszahúzódik,/a kilencedik hónap után sem hozta világra...” (22. o.), majd a családon belüli konfliktusok, sérelmek követik, hogy a kötet utolsó versei az újrakezdés lehetőségéről és a megbocsátásról szóljanak – a már említett *ubasute* című vers a gondok lerakásának és az emberek megbocsátásának a metaforája. A kötetet a címadó vers zárja: a plüssbolygó-metaforába rejtett sérelmek megfogalmazása, az önálló bolygó megteremtésének vágyaként is értelmezhető.

Az emberi kapcsolatok narratív pillanatai, az ismerkedéstől a családalapításig, a kapcsolatok látszatjellege, az ezen kapcsolatokba bekerülő gyerekek sérülékenysége (nem egy esetben gyermeki nézőpontból látjuk a történeteket)... Ezek elmesélhetősége azonban úgy tűnik, Szercey Szabolcs számára számos buktatóval járt: ugyanazok a sablonok több versben is visszatérnek anélkül, hogy lényegesen újat tudnának a korábbihoz képest mondani. A legszembetűnőbb trauma az anya szerepe és a szerepének a nemléte, amelyet az első soroktól kezdve a zárásig szinte az összes versében érzékelhetünk. Sokféle anyakép bontakozik ki a versekből, amelyek valamiképp mind az anya hiányát próbálják körüljárni: a „megromlott” anyára az *amit meg tudtam menteni* című vers reflektál („nyitva felejtettük anyut,/és megromlott benne minden”) (16. o.), a szülő belső vívódásaira és ennek hatására a körülötte lévő személyek életében. Megjelenik a bizonytalan anya is: „Amikor rákérdezett mikor szeretnél megszülni engem,/ mindig kitérő választ kaptam,/nemsokára, még egy kicsit légy türelemmel...” (*lakhatás*, 22. o.), és természetesen mindennek a hiánya, amely áthatja a kötetet. Az *erasmus* című versben a harag uralkodik („elfogadták a vendéganyai jelentkezését,/így fél évig lehet egy másik család tagja...”, 33. o.), mintha az anyafigura nemléte és mindazok a pótcselekvések, amelyek ezt a hiányt kitölteni szeretnék, tennék a verselbeszélő bolygóját plüssszerűvé: ilyen az anyát helyettesítő apa figurája a *sztanyiszlavszkij* versében („Apa jó anya, de titokban szereti a plüssök/kilátástalan csendjét...”, 28. o.). Az anya nélküli felnövő gyerek lélekállapotát rögzíti a vers. Nem véletlen, hogy az anya figuráját számos esetben a téllal társítja a szerző, az olvadó hőember megóvásának történetével feleltetve meg az anya hiányát: „...aztán nem/csináltunk közösen hőembert soha,/azóta is bánom, hogy nem tettük/be a fagyasztóba, mert ott az ételt tartjuk,/de anyu hiányát hol tartjuk akkor...”, 50. o. Itt a cím is, a *hólé*, egy gyermeket gondolkodásra reflektál: az anya és a hó összekapcsolása a miértek keresése arra a hiányra, amely az egész kötetet uralja. Ez a gyermekigondolkodás azonban sokszor túlzottan szubjektív hatást kelt, hiányzik a kellő távolságtartás, az elidegenítés gesztusa ahhoz, hogy az egyediből általános legyen – így a referenciális olvasatot erősíti: mintha a versbeli beszélő nem tudna túllépni személyes traumáin, emiatt a kötet végi elengedés sem lesz annyira hiteles. Beleeragad a múlt traumájába és az általa kialakított új bolygóba, ami nem feltétlenül segít abban, hogy úgy érezzük, túltette magát a történeteken, már ha ilyesmin túl lehet egyáltalán lépni. A néhol meg-megcsillanó ironia jelzi, hogyan működhetne az elidegenítés gesztusa, de sajnos, nem elég gyakran („anyu késő éjszaka jött haza valahonnan,/nyugodt volt és bűdös,/ de éreztem, a szívből jön a szag,/ és el kellett fordítanom a fejem”, 8. o.).

Nehezen adja meg magát Szercey kötetét – többszöri olvasást igényel, hogy a versek igazi mélyrétegéhez eljuthassunk, hiszen olyan fájdalmakat, sérelmeket oszt meg, amelyekről nehéz beszélni vádaskodás nélkül: a versek könyörtelensége arcul csap, mint a valóság, ha van bátorságunk szembenézni vele. Szercey kibeszélése azonban egyben elengedés is: a megbocsátás és elengedés önnön nyugalmunk megtalálása érdekében elengedhetetlen. Elengedve elengedhetetlen.

■ Szercey Szabolcs: *Plüssbolygó*. Erdélyi Híradó, Kolozsvár, 2021.

pén/lévő fehér lepedőre”, 30. o. A kötet visszatérő kérdésének számitó „Mit is jelent megszületni?”, „Mikor születünk meg igazán?” megválaszolatlan, folyton felettünk keringő kérdés marad. A *caesarea* a kettős születést tematizálja, amely túlmutat az örökbefogadás tényén. A kötődés problémái is felsejlenek. Hogyan lehet kialakítani a kötődést? – tevődik fel az implicit kérdés. A meghökkentő megoldás azonban további kérdéseket szegez az olvasónak, így az is, akárcsak a verségésben megszólaló én, egy spirálban forog: „...úgy döntöttek, hogy kórházi/körülmények között behelyezik a gyereket/az új anyukába, [...] az anya újraszülte magának a kisgyereket”, 44. o. A *lakhatás* című versben szintén alternatíva villan fel, melyben a groteszk és abszurd testi folyamatok leírásai tovább feszítik a kötődés-elszakadás folyamatát, nyomasztóbbá téve a születés jelenségét: „Sokáig nem szülte meg a gyereket, egyszerűen magában tartotta,/visszaszorította, mint egy ismeretlen fájdalmat,/mintha azt várta volna, hogy magától elmúlik vagy visszahúzódik”, 22. o. A vers bravúrja azonban mégis abban áll, hogy a mamahotel-jelenséget meghaladva a kegyetlen világ képét is behozza az értelmezésbe, amelybe nem jó beleszületni. A túlhordással és a veszélyes kinti világ képzetével küzdve a gyermek a szorongás érzetével indul el, továbbcipelve magával azt későbbi kapcsolataiban.

Az apa–anya–gyerek mikroközösség sem a megszokott kereteket mutatja. Az anya fél évre való örömteli eltávozása az *erasmus* című versben jelzi azt a mérhetetlen távolságot, melyet nem tud áthidalni egy életre szóló szövetség: „Fél, hogy nem akar majd hazamenni./A büntudat hiánya, ami a legijesztőbb. [...] Férje és kisfia kedvesen fogadják, megölelik,/de mintha először találkoznának”, 34. o. Mindez magas fokú reflexivitásról beszél az anya esetében. A maga irányában őszinteségre utal, amely viszont paradox módon már nem áramlik a férj és kisfiú felé, hanem hallgatásba merül, mint szinte az összes anyát tematizáló költeményben. Ez alól a hallgatás alól kivételt képeznek azok a versek, melyek az esküvők kiforgatott menetét jelenítik meg. Az *amit meg tudok ígérni* versben (meg a *javitás* esetében is) az anya is artikulált hangot kap az oltár előtt kimondott „nem” által: „nem kell tovább húzni, nélküled is boldogulok,/ezzel kimondták, hogy vége,/mire a szertartásvezető és a háttérben/álldogáló tanúk tapsban törtek ki”, 51. o. A kötet ezen pontján kis-sé elsekélyesedik az esküvőjelenet. Az esküvőt tematizáló versekben szinte ugyanaz a magatartásforma jelenítődik meg különösebb

árnyalás nélkül: a szeretet elmúlása, a pap áldása és a tapsoló násznép képe. Mindez kár, hiszen a kötet többi részén változatosság érzékelhető.

Maradva a szülő-gyerek kapcsolat boncolgatásánál, a szerepek ciklikus forgásba lendülnek és egyben a gyermek-szülő közti konvencionalitás felbomlik a *sztanyiszlavszkij* versben, ahol mindössze havonta egyszer önmaga mindenki: „Most anya apa, a gyerek anya, és apa gyerek,/de úgy szervezik, hogy mindenki sorra kerüljön”, 29. o. A jelenség értelmezését tekintve kettősséggel állunk szemben, amelyet a szöveg erősségének könyvelek el, hiszen egyszerre jelezheti ez az egymás szerepeinek, indítékainak megértésére irányuló törekvést, viszont rámutathat a káoszra, amelyben szinte kétségbeesetten keresik hangjukat, határaikat a szereplők.

A szóalkotás, a nyelv aktív használata a *ballada* című versben egyetlen szóra redukálódik, ami a lányt jelöli. Egy spirálban való lefele áramlást érezhetünk a verssel kapcsolatban, ahogy szinte a nihil pontját érintjük: „az összes szavára rátelepedett a név,/minden mást elfelejtett,/egyetlen szóból álló nyelvet/amit már senki sem értett”, 9. o. A *tálatás* is hasonló lefele örvénylő mozgást mutat, ahol a kerámiaedény fenekén magát puhító lírai én összevegyül a lánnyal és egy homogén egészt hoz létre: „egyszerre vagyunk íz és érzékelés, ne mozdulj,/így vagyunk a legfinomabb, feltálatom magunkat”, 10. o.

A szerelmi szálból azonban a semlegesség sem hiányzik, ahol a már említett fájdalmasan tárgyilagos hangnem ütközik ki, és egyben emlékeztet a már megtörtént születés személytelenségére. Ez szép visszakapcsolása az *előnézet* szövegének az anya-gyerek versek felől olvasva. Bár a kapcsolatban levő két fél együttesen tervezi meg precízen a szüendő gyermek tulajdonságait („Szorongás nélkül szeret majd”, „Empatikus lesz, de ha kell,/az önzéstől sem riad vissza”, 12. o.), mégis mint megrendelésre készülő, ez esetben laborban adatlap szerint születőként képzelik el.

Sztercey Szabolcs *Plüssbolygó* című kötete komplex, egymással párbeszédben levő világokat jelenít meg, melyek nyersen ható egyenességgel szűrnak az olvasóba. Az ismétlődő, helyenként túlnyomatékosított helyzeteket leszámítva azonban egy szokványosnak nem nevezhető és nem kiszámítható fordulatokkal teli kötetet fedezhetünk fel.

Judit Reigl: *Block Writing*

Az apa–anya–gyerek mikroközösség sem a megszokott kereteket mutatja.

Utazás férfiak és városok közt

— Bakos Gyöngyi: *Nyolcszáz utca gyalog*. Magvető, Budapest, 2020.

Szeretkezés német strandolók mellett, gyanta helyett karamellizált cukor, kalóriák számolása, Budapest, Párizs, Prága, Bergman, elhagyatottság. Nagyjából ezekkel a szavakkal lehetne körülírni Bakos Gyöngyi *Nyolcszáz utca gyalog* című debütáló kötetét, melynek főszereplő-narrátora állandó mozgásban van európai nagyvárosok és vidéki települések, különböző férfiak, illetve Ingmar Bergman-filmek között.

A kisregény narrátora, egy fiatal filmkritikus, folyamatos súlyproblémái mellett erős apakomplexussal küszködik, fiatal felnőttkorra főleg férfiakkal köthető élményeit meséli el töredékes részletekben. A különböző fejezetek közötti kauzalitás felfüggesztődik, ahogy látzólag esetenként villan be egy-egy kép némelyik férfival való kapcsolatából. „Túl korán haltak meg a férfiak az életben”, állapítja meg a narrátor az apja és nagyapja kapcsán, de az elhagyatottság folyamatosan ott lebeg Damoklész kardjaként az elbeszélő feje fölött, még akkor is, mikor a történet végére láthatóan célba ér, belefogy az esküvői ruhájába, „simán feljön a cipzár”, és „most egy igazi esküvő lesz,” de a félelem nem szűnik: „nem is attól félek igazán, hogy lezuhan a repülővel, vagy felrobban a reptéren, hanem hogy elhagy.”

Bakos Gyöngyi főhőse egy körkörös, végtelenített spirálban éli az életét, az idő sem igazán telik, csak a szereplők és a környezet váltják egymást: „felcserélhetők a szereplők, a kanapék, a kerület, a lakás. A póz ugyanaz, két éve, meg most is, semmi nem változik.” Bár a kötet rövidebb fejezetekre van osztva, melyeknek címe egy-egy Bergman-filmcím, ezek létjogosultsága, indoklottsága erősen megkérdőjelezhető. A fejezetek, ahogy az elbeszélő is utal rá, felcserélhetők, címük és elhelyezésük esetleges. Ami az idő múlását jelölheti, csupán az esküvői ruháig leadott kilók, a főhős szabadságát a könnyedség, a világból való kifogyás, illetve a férfiak és a városok közötti lebegés határozza meg: „reggel megint könnyebben ébredtek,” „felszállnék és lebegnék.”

Bár a kötet fülszövegével ellentétben nem gondolom, hogy Bakos Gyöngyi kötete megkerülhetetlen lenne a fiatal magyar próza térképén, minden bizonnyal egy jó kezdet, és egy olyan művet sikerült az olvasók elé tennie, mely bátran problematizálja a fiatal értelmiségi nők életét.

ÁDÁM SZILAMÉR

1997, Székelyudvarhely. Szülővárosában él.

FÜLSZÖVEG

Hiánykóborlások finn és magyar valóságokban

— Tomi Kontio: *A kutya, akit Macskának hívtak*. Fordította: Jankó Szép Yvette. Koinónia, Kolozsvár, 2021.

Lehet-e boldogulni, ha hozományul egy összezavarodott családtörténetet kapunk? Milyen utakat és fájdalmakat kell bejárni ahhoz, hogy a rút kiskacsa-szindrómán túl lehessen lépni? Hogyan illeszkedhet a vágyott én és a reális én, és lesz-e belőle én-integritás? Mitől család a család, mit jelent az elfogadás, a sorsközösség, a magány? Ilyen és ehhez hasonló kérdéseket feszeget Tomi Kontio könyve, amely már címével az összerosottságot, a más-sá válás és önazonosság kérdéseit anticipálja.

Ránézésre egyszerű történet ez. Valahol a világban él egy kiskutya, aki magára marad, kóborolni kezd, végül pedig egy hozzá hasonló hányatatott sorsú, magányos hajléktalan emberhez szegődik, így ketten róják tovább az utakat állomásról állomásra, szemetestől szemetesig.

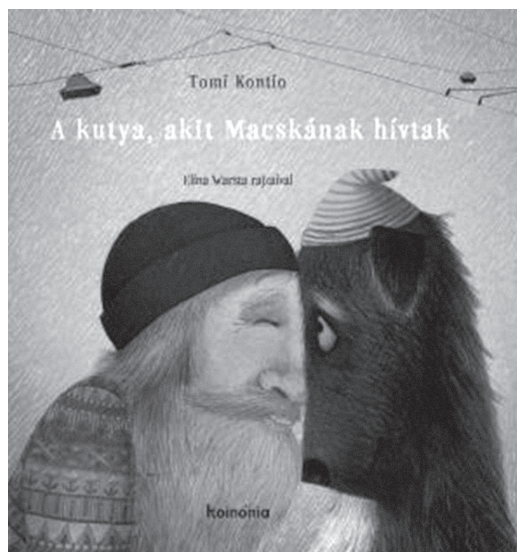
Egy szerethető, sajnálatot keltő kutya és ember egymásra találása. A könnyen megkedvelhető történetet még közelebbivé hozza Elina Warsta színkavalkádjá, a figurák arcának finom mozgásait felnagyító rajztechnika, hangsúlyozva és kompenzálva Macska és Borz szürkeségét, szomorúságát. A könyv szereplői dühösek és magányosak, bizonytalan kötődésűek vagy kitalációk. Illékony apafigurák („apa csavargó csahos volt, feslett farkcsóváló, egy könnyűvérű korcs. Mindenesetre apa mindig valami volt. Apa mese volt. Hol volt, hol nem volt. Köddé vált, mikor megszülettem...”, 6.), csalódott, mélyen szomorú anyafigurák („De anyám mindenről ezt mondta. Ne bízz senkiben és semmiben!”, 14.), magára maradt, összezavarodott gyermekfigurák. Széthulló családmoddell, széthullott életek.

Macska, aki kutya belső monológja egyszerre szól(hat) felnőtteknek és gyermekeknek, lehetőséget és teret adva nemcsak újabb, olvasói belső monológoknak, ha-

nem párbeszédeknek is. Az én megteremtése nehéz: „Én egy lánykutya voltam, akit Macskának hívtak. Nem bíztam magamban” (14.). A csalódások, családelhagyások, érzelmi árvaság nehéz. Mindezt tematizálni és verbalizálni nehéz. Jankó Szép Yvette tolmácsolásában Tomi Kontio könnyít – verbalizál, kérdez, önreflexióra hív, ajándékuul adva egy szürke kóborkutya történetét.

TANKÓ ANDREA

1997, Sepsiszentgyörgy. Szülővárosában él.

Formátumváltás

Szöveg: Vincze Ferenc | Rajz: Csillag István

A megkésett Weinberg – vagy az ér(t)etlen 20. század

AMPLITÚDÓ

Hermeticizmus, szimbolizmus, esztéticizmus, formalizmus, naturalizmus, intimizmus, pesszimizmus, negativizmus, apoliticizmus, obskurantizmus, miszticizmus – talán vannak még az érettebb évjáratokhoz tartozók között, akiknek ismerősen hangzanak ezek az izmusok... amelyek a sztálini hagyományvonalat követő szocialista művelődéspolitikai szókészletében többé-kevésbé halálos bűnöket neveztek meg. „A szovjet ember – az egy nagyon komplex lény” – mondja maró gúnnyal Sosztakovics a *Rayok, avagy Az antiformalista mutatványosbódé* című szatirikus kisoperájában, amin persze jól lehetett kuncogni (mondjuk a 90-es években a Kolozsvári Magyar Operában), de ki tudná megmondani, százakban-e vagy éppenséggel ezekben mérhető azoknak a száma a szocialista karám egészében, akiknek szakmai életét egy-egy ilyen „izmusvád” – lásd a szövegkezdő enumerációt – végérvényesen földbe döngölte.

Hozzájuk képest Mieczysław Weinbergnek (1919–1996) egész tűrhető élete volt. Csak egyszer tartóztatták le – a Szovjetunióban hullámszerűen jelentkező antiszemizmus egyik boldogtalan pillanatában zsidó burzsoá nacionalizmus vádjával –, ám az említett Sosztakovics, aki Weinberggel baráti viszonyban állt, szót emelt mellette. De talán ez is hiábavaló lett volna, ha Sztálin pár nap múlva meg nem hal. Weinberg így megúsza csupán tizenegy hétnyi börtönnel.

Nagy divat manapság Weinberget felfedezni. Akár Weinberg-renaisszánszról is beszélhetnénk, ha lett volna egyáltalán egy olyan időszak is, amikor a moldáviai gyökérű lengyel zsidót, aki életének java részét a Szovjetunióban élte le, egyértelmű elismerés övezte volna. De nem volt ilyen. Bár az évtizedek során megannyi elsővonalbeli zenész játszott Weinberget, az övé meg sem közelíti Sosztakovics ismertségét. Nehéz objektív érvekre támaszkodva megmondani, miért. Szólóhegedűre, csellóra vagy zongorára írt szonátáinak ismeretében, gyönyörű, színpompás csellóversenyét vagy vonósnyegeseit hallgatva az emberben leginkább az az ösztönös gyanú támad, hogy Weinberg azért maradt mindvégig a háttérben, mert nem nyomult.

Tehetsége, szakmai tudása, alkotói erudíciója, szorgalma egyaránt elképesztő. Tizenkét évesen nyert felvételt a varsói Zeneakadémiára, már diákkorában érdeklődést

mutatott iránta egy philadelphiai stúdió. (Mégsem jutott el az újvilágba, sőt a Lengyelország náci megszállása elől a Szovjetunióba átmenekült Weinberg haláláig csupán egyetlen alkalommal hagyta el az SZU-t, illetve Oroszországot.) Minszkben tanult, a német terjeszkedés (1941) elől viszont – már szovjet állampolgárként – Taskentbe hurcolkodott tovább, ahol az operaháznál kapott alkalmazást. Onnan (is) Sosztakovics közbenjárására tudott visszaköltözni Moszkvába, ahol aztán zeneszerzőileg teljesen magára talált. Ontotta a jobbnál jobb műveket – dalokat, kamaradarabokat, zenekari opuszokat –, bár megélhetést csak színházi munkák, rádiójátékok, illetve cirkuszi előadások zenei anyagának előkészítése biztosított számára.

1957 volt az egyik csúcsev Weinberg számára, de akkor is az alkalmazott zene hozott neki sikert: az első olyan szovjet filmnek, amely Cannes-ban Arany Pálma-díjat hozott a Szovjetunióknak (az M. K. Kalatov rendezte *Szállnak a darvakról* van szó) Weinberg írta a zenéjét.

A hatvanas évek végén a szimfonikus és kamarazenében érlelődött Weinberg végre operát is írt. Egy egykori auschwitzi fogoly és egy valamikor náci katona találkozásának történetét örökíti meg *Az utas*. Weinberg 1968-ban tette a záróvonalat partitúrája végére, ám soha nem láthatta a művet színpadon. A Balsoj Színház kerekén visszautasította *Az utast*, s az első moszkvai koncertszerű előadásra is csak halálának 10. évfordulóján, 2006-ban kerülhetett sor. A darab első méltó színpadi bemutatása 2010-ben történt a monumentális díszleteiről híres Bregenzi Fesztiválon.

Ekkor azonban Weinberg már rég nem élt. A Morbus Crohnban elmúlásra ítélt – de halála előtt második felesége, Olga kedvéért az ortodox keresztény vallásra áttért – Weinberg csöndes „diadalmenete” csak post mortem kezdődött igazán. „Felfedezői” egymással versengenek, a Weinberg-hangfelvételek is szinte futószalagon készülnek. Kolozsvár büszkesége, az Arcadia-kvartett is megtisztelő felkérést kapott a nagy-britanniai Chandos Recordstól a 17 Weinberg-vonósnyegyes rögzítésére. Az első CD (a hatból) tavaly megjelent, s már a második anyagát is felvették a colchesteri stúdióban.

December 2-án ismertette nívódíjasainak névsorát a marosvásárhelyi *Látó* szépirodalmi folyóirat. 2021-ben Babiczky Tibor, Horváth Péter, Imre Eszter és Nagy Zalán, a *Helikon* irodalmi folyóirat *Amit nem lát a webkamera* című pályázatának különdíjasa veheti át a Látó-nívódíjjal járó pénzjutalmat. A Jackovics-díj idei nyertese Ioana Hogman.

December 6-án újraindult a kolozsvári Bréda Ferenc Irodalmi Kör. Az est meghívottja Sánta Miriám volt, akiről Kali Ágnes mondott vitaindítót, a résztvevők hozzászólásait pedig Horváth Benji moderálta.

December 7-én délután hat órától zenes irodalmi közösségi performansznak adott otthont a ZIZ művészeti és közösségi tér. A *MEDDIG TART A VI-LÁGVÉGE?* című rendezvényen Horváth Benji, Puskás Panni és Selyem Zsuzsa vettek részt, a szöveget tangó-harmónikán Bitó János Juanchido kíséerte. Közreműködött: Pogó.

December 13-án a Helikon Estek soron következő rendezvényén Márton Evelin, a *Helikon* prózaszerkesztőjének legújabb, *Solea Minor* című kötetét mutatta be a szerkesztőség. Az est házigazdája Karácsonyi Zsolt főszerkesztő volt, a szerzővel Mărcuțiu-Răcz Dóra beszélgetett.

December 15-én Karácsonyi Zsolt, a *Helikon* főszerkesztője volt a Nepotui lui Thoreau román nyelvű irodalmi kör egyik meghívottja. Az irodalmi esten *Ússz, Faust, ússz!* című kötetének román nyelvű fordítását mutatták be, amely *Faust pe mări* címmel jelent meg George Volceanov fordításában. Karácsonyi Zsolttal és George Volceanovval Mihnea Bălici beszélgetett.

December 16-án adta át a Holnap Kulturális Egyesület és az *Újvárad* irodalmi folyóirat a Kinde Annamária-díjat. Az elismerésben idén André Ferenc költő, műfordító a *Helikon* egykori szerkesztője részesült.

R. T.

HÍREK

ELŐFIZETÉS

A HELIKON IRODALMI FOLYÓIRATRA

Előfizető neve:

lakcíme:

email-címe:

számlázási cím:

Meddig szeretne előfizetni?

- Negyedéves előfizetés: 32 lej – 6 szám
 Féléves előfizetés: 63 lej – 12 szám
 Egyéves előfizetés: 126 lej – 24 szám

Hogyan szeretne fizetni?

- Banki átutalással szeretnék fizetni
 Postai úton szeretnék fizetni
 Külföldi előfizető vagyok

Postai úton történő előfizetés esetében

a postaszelvényre a címzetthez a következő megjegyzés írandó: *Redacția Helikon pentru Deák Judit*. Postacím: 400002 Cluj-Napoca, Str. Petru Maior nr. 7., ap. 4., Jud. Cluj.

Banki átutalással történő előfizetés esetében:

Banki adatok:

Uniunea Scriitorilor din România • Cf.: RO2786991 • Cont: RO63 RNCB 0106 0005 0872 0001 • BCR – SUCURSALA CLUJ

A megjegyzéshez a következő szöveget szükséges bevezetni: *Abonament pentru Redacția Helikon*.

Külföldi előfizetőinket arra kérjük, hogy előfizetési szándékukat emailben (kvvari.helikon@gmail.com) vagy telefonon (0040-264 431 577) jelezzék.

Az előfizetői szelvényt postai vagy villámposta-címünkre várjuk.

A tiszta plaszticitás (érzékletesség) álomszerűsége

A festőiség vizuális megnyilvánulása, érzéki formaöltése, már önmagában is, pusztán elvont anyagszerűségében, plaszticitásában onirikus struktúrát hordoz magában. Az ecsetkezelés dinamikája, a folt s a vonal duktusa, a színek egymással való párbeszéde, a textúra s a felületi faktúra érzékisége mind-mind a maguk világtól való elvonatkoztatottságukban, de már eleve a festői nyersanyag önmagában, az ismert realitástól való teljes elrugaszkodottságot sugallják, az általuk ábrázoltakon túlmenően. A festői felületképzés milyensége, a képfelület mikro- és makrokozmosza az elvonatkoztatás folyamatát is beindítják a nézőben. Az önálló életre kelő festői nyersanyagok *mese-szerűvé* válnak. Főként akkor, amikor ők a festmény főszereplői (az art informel, kubizmus, absztrakt expresszionizmus, lírai meg geometrikus absztrakció, color field painting, vagyis *színmezőfestészet* stb. irányzatok esetében).

Mikor anyagi és eszközmi voltukból a kép főszereplőivé válnak, egyúttal a kép alanyává és tárgyává lépnek elő a befogadói ítélet értékminőségi rangsorában. Mikor a kép festői anyagszerűsége vizuálplasztikai formává lép elő, és ez a forma maga a kép tartalma is egyben, akkor a festmény könnyedén egy révületszerű bűv-aurát ölt magára, ami absztrakciójából adódik (mintegy kívül-állás). A festői nyersanyagok többszörösen, fokozottan elvont mivoltuk hozza magával mindezt, ahogyan pusztán önmagukat adják, és ezáltal egyszerű festői építőanyagokból, merő felületképző eszközökből elvont tartalmú vizuálplasztikai struktúrákká válnak. Tehát a festői anyagszerűség merő szerkezeti összetevőből, strukturális tényezőből átvedlik, átminősül és egy újfajta tartalmi, lényegi, kvalitatív értelmezést nyer.

Ez már egy hűvösen elvont létminőség ugrás. Haladvány egy elvont eszmeiségbe, kép-telen álomszerűségbe. Ebben az absztrakt, a valódi világtól igencsak elvonatkoztatott, jobbára formátlan, teljesen új, ismeretlen parány-világegyetembe csöppenve, egy különös, révületbe ragadtató élményben is részesülhet a befogadó. Egy sosem látott, borzongatóan idegen mikrokozmosz-

ban találja magát, kiragadtatva a felismerhető világunk törvényszerűségeinek tudatkényelmi berendezkedéséből.

Ezen belül a teljesség egy furcsa érzését élheti át az emberi képzelet. Egy fenséges élményt, de nem a klasszikus meghatározás szerinti fenségest, hanem a 20. századi esztétika által megfogalmazott élménymínőséget. Az illeten festmény, a tiszta plaszticitás idegenségén, meghökkentő furcsaságán meg a Gestalt-struktúráján túl még onirikus összetételű tényezőkkel is rendelkezik. Ez esetben, vagyis bizonyos absztrakt képek esetében, az érzéki tárgyilagosságukat és merő anyagszerűségüket szemlélve a maguk szűkszavúságában – a felületek szövedékének, mesterségbeli kivitelezésének, ecsetkezelésének, anyagmegtűnésének, mesterkelt, parányi világmindenségét –, egy nagyon illogikus, következetlen sejtés jöhet létre a nézőben. Az elme bugyraiban feltűnik egy olyan észszerűen levezethetetlen képi derengés, ami leginkább a mesebeli *repülő szőnyegen* megtett utazással szemléltethető. Forma nélküli tartalmakat és érzeteket sejtet, ami mesébe illően elkápráztat, letaglóz és hatalmába keríti. Nappali rév-álomba ragadtat.

Mindezek az onirikus struktúra jellemvonásai közé tartoznak.

Az onirikus struktúrájú kép elvezetheti a nézőt a rend világából a káosz tartományába is, vagyis az „alvilágba”, egy helyszín nélküli viszonyba, amely nem az ismert, a rend, a rutin, az ismétlés – hanem az ismeretlen, a felfedezésre váró, a meglepő, az újdonság, a zűrzavar fennhatósága alá tartozik. Ez ugyanakkor a rejtélyek, a lehetőségek forrása, az új születésének, a formálhatónak, az alakíthatónak a domíniuma. Egy áthatolhatatlan barlang is egyben, a maga félelmetes sötétségével, kifürkészhetetlen veszélyeivel. Az álomképszerű ábrázolás a limbikus rendszerünkre hat, zsigerileg is megszólít, míg a Logosz-struktúra, a hieratikus, a kriptikus vagy a katarikus a rendről szól, amely teljesen éber, tudatos agykéregi képződmény. Kissé védtelenekké válhatunk vele szemben. A mindenkor alkotók ezzel élni, de visszaélni is tudnak, a művészi-esztétikai értékeken túlmenő, más érdekek szolgálatába állítva.

— *Monochrome Stories. Antal-Lusztig gyűjtemény, Debrecen.* Centrul de Interes Központ, Kolozsvár, 2021.

ARTEFAKTUM

Alex Gern: *Untitled*

Alapító főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN | KARÁCSONYI ZSOLT: főszerkesztő – vers, műfordítás | DEMETER ZSUZA: főszerkesztő-helyettes, kritika, tanulmány | Főmunkatárs: EGYED EMESE, KIRÁLY LÁSZLÓ | Szerkesztőség: HORVÁTH BENJI: Pávilon 420 | MÁRCUŢIU-RÁCZ DÓRA: Artefaktum, honlap | MÁRTON EVELIN: próza | PAPP ATTILA ZSOLT: film, interjú | DEÁK JUDIT: szerkesztőségi titkár | RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő | SZENKOVICS ENIKŐ: korrektúra | Lapterv és számítógépes tördelés: IDEA PLUS, KÖNCZEY ELEMÉR, FAZAKAS BOTOND | Nyomda: MISZÓTFALUSI KIS MIKLÓS REFORMÁTUS SAJTÓKÖZPONT | Szerkesztőség: 400002 Cluj-Napoca, str. Petru Maior nr. 7., ap. 4. | Postafiók 245 | Telefon: (004) 0264431690, (004) 0264431577 | Villámposta: kvari.helikon@gmail.com | Honlap: www.helikon.ro | A lap megjelenését a HELIKON KULTURÁLIS EGYESÜLET támogatja – kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE | ISSN 1220-6288

Revistă finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale | Kiadványunk a Kulturális és Nemzeti Identitás Minisztériumának támogatásával jelenik meg.